

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти Бакалавр

на тему

**«ОСОБЛИВІСТЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У
РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ МІСТА ЛЬВОВА»**

Виконала: здобувачка вищої освіти

4 курсу, групи Тур-41

спеціальності 242 Туризм

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми Туризм

Павлюк Руслана Русланівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____

(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
туризму
(назва кафедри)

_____

(підпис)

_____

(ім'я, та прізвище)

“ ”

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти

Павлюк Руслана Русланівна
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Особливість історико-культурної спадщини у розвитку туристичної індустрії міста Львова»

Керівник роботи _____
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «31» жовтня 2023 р. №582/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи 17 червня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, Управління туризму та курортів Львівської ОВА, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретико-методичні основи досліджень історико-культурної спадщини

1.1. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму регіонів країни

1.2. Основні поняття, класифікація та роль історико-культурних об'єктів туризму у соціально-економічному розвитку територій

1.3. Методичні підходи дослідження розвитку історико-культурної спадщини

Розділ 2. Оцінка ресурсного потенціалу розвитку туризму та аналіз сучасного стану історико-культурної спадщини Львівської області

2.1. Оцінка ресурсного потенціалу розвитку туристичної діяльності у Львівській області

2.2. Аналіз сучасного стану історико-культурної спадщини Львівської області та регіонів країни

2.3. Збереження історико-культурної спадщини та її вплив на навколишнє середовище

Розділ 3. Перспективи та заходи з розвитку історико-культурного потенціалу регіону

3.1. Перспективи розвитку історико-культурного туризму у Львівській області

3.2. Заходи для розвитку туристичної діяльності на базі історико-культурного потенціалу в регіоні

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у використанні історико-культурної спадщини.

4.2. Пожежна безпека

4.3. Інструкція з охорони праці

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання «30» листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	30.11.2023 р.	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 08.12.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 26.01.2024	
4.	Написання II розділу	до 12.03.2024	
5.	Написання III розділу	до 30.04.2024	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 17.05.2024	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 27.05.2024	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 07.04.2024	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру	17.06.2024	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	27.06.2024	

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)

Руслана ПАВЛЮК

(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис)

(ім'я та прізвище)

УДК 338.483.11:94(477.83)

Кваліфікаційна робота: 73 сторінки текстової частини, 9 рисунки, 3 таблиці, 42 літературних джерел.

Павлюк Р. Р. «Особливість історико-культурної спадщини у розвитку туристичної індустрії міста Львова». Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Дубляни: ЛНУП, 2024. 73 с.

У роботі розглянуто теоретико-методичні основи досліджень історико-культурної спадщини, як чинника розвитку туризму регіонів країни, охарактеризовано основні поняття, класифікацію та роль історико-культурних об'єктів туризму у соціально-економічному розвитку територій, наведено компонентну структуру історико-культурної спадщини. Також у роботі подано особливості реалізації культурно-пізнавального туризму та описано методичні підходи дослідження розвитку історико-культурної спадщини.

Надано оцінку ресурсного потенціалу розвитку туристичної діяльності у Львівській області, визначено середні витрати туристів у програмі перебування за 1 день у місті Львів, проведено SWOT-аналіз ефективного розвитку ресурсного потенціалу та туристичної діяльності у Львівській області. Проналізовано сучасний стан історико-культурної спадщини Львівської області та регіонів країни, кількість постраждалих пам'яток історико-культурної спадщини за областями внаслідок російської агресії. Наведено приклади засобів захисту історико-культурних об'єктів у місті Львів від військових атак країни агресора.

На основі результатів досліджень визначено актуальні проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму у Львівській області, наведено приклади заходів для розвитку туристичної діяльності на базі історико-культурного потенціалу в регіоні.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-методичні основи досліджень історико-культурної спадщини регіону, охарактеризовано основні поняття, класифікацію та роль історико-культурних об'єктів туризму та наведено компонентну структуру історико-культурної спадщини. Також у роботі подано особливості реалізації культурно-пізнавального туризму та описано методичні підходи дослідження розвитку історико-культурної спадщини.

Надано оцінку ресурсного потенціалу розвитку туристичної діяльності у Львівській області, визначено середні витрати туристів, проведено SWOT-аналіз ефективного розвитку туристичної діяльності у Львівській області. Проналізовано сучасний стан історико-культурних об'єктів та наведено кількість постраждалих пам'яток історико-культурної спадщини за областями внаслідок російської агресії.

На основі результатів досліджень визначено актуальні проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму у Львівській області, наведено приклади заходів для розвитку туристичної діяльності на базі історико-культурного потенціалу в регіоні.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, історико-культурний туризм, культурно-пізнавальний туризм, ресурсний потенціал, туристичні об'єкти.

ANNOTATION

The qualification work examines the theoretical and methodological foundations of research on the historical and cultural heritage of the region, characterizes the basic concepts, classification and role of historical and cultural tourism sites, and presents the component structure of historical and cultural heritage. The paper also presents the peculiarities of the implementation of cultural and educational tourism and describes methodological approaches to the study of the development of historical and cultural heritage.

The resource potential for the development of tourism in Lviv region is assessed, the average tourist expenditures are determined, and a SWOT analysis of the effective development of tourism in Lviv region is carried out. The current state of historical and cultural sites is analyzed and the number of damaged historical and cultural heritage sites by region as a result of Russian aggression is given.

Based on the results of the research, the current problems and prospects for the development of historical and cultural tourism in the Lviv region are identified, examples of measures for the development of tourism activities based on the historical and cultural potential in the region are given.

Keywords: historical and cultural heritage, historical and cultural tourism, cultural and educational tourism, resource potential, tourist sites.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	8
1.1. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму регіонів країни	8
1.2. Основні поняття, класифікація та роль історико-культурних об'єктів туризму у соціально-економічному розвитку територій	13
1.3. Методичні підходи дослідження розвитку історико-культурної спадщини	21
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	24
2.1. Оцінка ресурсного потенціалу розвитку туристичної діяльності у Львівській області	24
2.2. Аналіз сучасного стану історико-культурної спадщини Львівської області та регіонів країни	31
2.3. Збереження історико-культурної спадщини та її вплив на навколишнє середовище	40
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАХОДИ З РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	43
3.1. Перспективи розвитку історико-культурного туризму у Львівській області	43
3.2. Заходи для розвитку туристичної діяльності на базі історико-культурного потенціалу в регіоні	49
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	54
4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у використанні історико-культурної спадщини	54
4.2. Пожежна безпека	59
4.3. Інструкція з охорони праці	62
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. З давніх часів одним із основних мотивів здійснення туристичної подорожі, незалежно від її мети, було бажання дослідити природне середовище та історико-культурні об'єкти обраного регіону. Сьогодні практично неможливо розділити сучасний туризм на чисті форми та типи, оскільки туристи, відвідуючи країну чи регіон, прагнуть максимізувати свій досвід та знання, досліджуючи доступні історико-культурні пам'ятки.

За останні десятиліття інтерес до історичних і культурних пам'яток перетворився з другорядної діяльності в окремий сектор в індустрії туризму. У науковій і популярній літературі для опису цього виду туризму взаємозамінно використовуються такі терміни, як «культурний», «культурно-історичний», «історико-культурний» і «культурний» туризм. Термін «туризм спадщини» видається особливо вдалим і вичерпним. Відповідно до Конвенції ЮНЕСКО про всесвітню спадщину, «спадщина — це наша спадщина з минулого, те, чим ми живемо сьогодні та що ми передаємо майбутнім поколінням. Культурна та природна спадщина — це унікальне джерело життя та натхнення».

Значення історико-культурного туризму в сучасному світі є глибоким, оскільки він впливає на всі аспекти суспільства, включаючи культуру, економіку та соціальне життя населення. Інтенсивність і масштаби розвитку туризму значною мірою залежать від визнання світовою спільнотою історико-культурних і природних надбань країни, тобто її спадщини. Сьогодні історія, культура, звичаї формують світове сприйняття країни, впливаючи не лише на соціальні відносини та туризм, а й на бізнес-інтереси та економіку країни загалом. Це визнання досягається завдяки внеску країни у світову культуру, науку та економіку, а також розвитку цивілізованих відносин між націями, країнами та суспільством.

Об'єкт дослідження є історико-культурна спадщина у Львівській області з урахуванням інтересів та унікальної динаміки ринку туристичної діяльності.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти реалізації перспектив розвитку історико-культурного туризму у Львівській області.

Мета кваліфікаційної роботи: є вивчення особливостей історико-культурної спадщини, оцінка та аналіз ресурсного потенціалу та сучасного стану історико-культурного потенціалу Львівської області.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання**:

1) вивчити особливості історико-культурної спадщини як чинника розвитку туризму у регіонах країни;

2) розкрити сутність основних понять, класифікацію та роль історико-культурних об'єктів;

3) визначити методичні підходи розвитку історико-культурної спадщини;

4) дати оцінку ресурсного потенціалу розвитку туристичної діяльності у Львівській області;

5) проаналізувати сучасний стан історико-культурної спадщини Львівської області та регіонів країни;

6) визначити перспективи розвитку історико-культурного туризму у Львівській області;

7) запропонувати заходи з розвитку туристичної діяльності на базі історико-культурного потенціалу в регіоні.

Для розв'язання поставлених завдань нами були використані такі **методи дослідження**: теоретичний, узагальнення і синтезування здобутої інформації, метод порівняльного аналізу, індукції та дедукції, системний аналіз та SWOT-аналіз.

Структура роботи: кваліфікаційна робота містить 9 рисунків, 3 таблиці, складається з вступу, 4 розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму регіонів країни

Україна активно інтегрується у світовий культурний ландшафт, роблячи збереження та використання історико-культурної спадщини пріоритетом у стратегіях регіонального розвитку. Це вимагає комплексної ідентифікації та вивчення історико-культурної спадщини для забезпечення збалансованого використання та ретельного збереження. Наукові дані виявляють понад 140 тисяч пам'яток історії та культури в Україні. Захист історико-культурної та духовної спадщини є ключовим аспектом Стратегії національної безпеки України.

Надійна законодавча база в Україні регулює охорону культурної спадщини за участю держави, органів місцевого самоврядування, землекористувачів та приватних організацій. Ця основа включає такі закони, як «Про охорону культурної спадщини» та «Про охорону археологічної спадщини». Вивчення та оцінка культурної спадщини є критично важливими для планування регіонального розвитку [12].

Історико-культурна спадщина відіграє важливу роль в історії людства, зберігаючи культурний баланс та самобутність. Кожен народ несе відповідальність за збереження своєї культурної та історичної спадщини для майбутніх поколінь. Історико-культурні території утворюють цілісний комплекс, який охороняє значні об'єкти та явища людської історії та культури, часто формуючи регіональні системи спадщини. До цих територій належать історичні міські та сільські поселення, монастирські та палацові комплекси, етноекотологічні зони, місця битв, історичні виробничі території, стежки, дороги, археологічні пам'ятки.

Регіональна історико-культурна спадщина України різноманітна та унікальна, потребує детального вивчення та оцінки. У державному реєстрі перебуває понад

130 тис. пам'яток, у тому числі 57 206 пам'яток археології, 51 364 пам'ятки історії, 5 926 пам'яток монументального мистецтва, 16 293 пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва. Тут діє 61 історико-культурний заповідник, з них 13 мають статус національного. До об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні входять Софійський собор, Києво-Печерська лавра та історичний центр Львова.

Кожен регіон України може похвалитися численними пам'ятками історії та культури міжнародного та національного значення. Ці ресурси відображають національну історичну, культурну та природну унікальність країни, хоча їхнє використання різниться залежно від регіону через відмінності у складі та характеристиках цих об'єктів. Проте багато дослідників і туристів вважають, що сучасний розвиток цих об'єктів як туристичних об'єктів не відповідає сучасним туристичним запитам. Заповідники в першу чергу зосереджені на захисті та збереженні культурної спадщини, а не на популяризації та використанні її для туризму. Історико-культурна спадщина є основою для різних видів туризму, особливо культурного та пізнавального. Розвиток туризму має важливе значення для вирішення регіональних соціально-економічних проблем, створення робочих місць, підтримки високого рівня життя, підвищення інвестиційної привабливості регіонів. Культурний туризм, який обертається навколо історичних і культурних надбань країни, охоплює все соціокультурне середовище, включаючи традиції, звичаї та місцеву практику [7].

Культурний туризм сприяє пізнанню історико-культурної спадщини, розумінню життя та звичаїв інших людей, оцінці їхніх інтелектуальних і творчих досягнень. Він узгоджується з тенденціями гуманізації, перетворюючи культуру на ресурс регіонального розвитку. Відповідно до ЕСТАРС (1998), пам'ятки для культурних туристів включають археологічні пам'ятки та музеї, архітектурні руїни та історичні будівлі, художні галереї та фестивалі, музичні та танцювальні вистави,

театри та кінотеатри, вивчення мови та літератури, релігійні фестивалі та культурні субкультури [2].

«Державна стратегія регіонального розвитку» висвітлює розвиток туристично-рекреаційного комплексу в кількох регіонах, таких як Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Херсонська області. На жаль, у цій стратегії культурний туризм не виділяється як ключовий чинник регіонального розвитку та формування національних цінностей. Згадується лише «історичне краєзнавство», спрямоване на відродження духовності, історичної пам'яті, національного патріотизму та відповідальності за збереження історико-культурної спадщини серед громадян, зокрема молоді.

В Україні є кілька проектів культурного туризму та об'єктів історико-культурного значення, які держава цінує для просування та утвердження національної ідентичності. Серед визначних проектів – Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Культурно-мистецький музейний комплекс «Мистецький Арсенал», Національний заповідник «Хортиця», Державна національно-культурна програма «Золота Черкаська підкова».

Львівська область є однією з найпривабливіших і найпопулярніших туристично-рекреаційних територій України, демонструючи позитивне та стабільне зростання туристичного сектору за останнє десятиліття. Традиційно туризм на Львівщині в основному асоціювався з містом Львовом, замками, горами, курортами. Проте сам регіон з його багатою історико-культурною спадщиною, мистецькими скарбами, водними та ландшафтними ресурсами, унікальними традиціями та звичаями, а також вигідним географічним розташуванням є чудовою основою для різноманітних форм туризму та відпочинку [1].

Заснований у XIII столітті Львів став столицею найбільшої держави Східної Європи – Галицько-Волинського князівства. Його стратегічне розташування на перехресті основних торгових шляхів із заходу на схід у 15-17 століттях закріпило

статус Львова як провідного торговельного центру Східної Європи та найбільшого міста України. Протягом своєї історії Львів був центром книговидання, мистецтва, ремесел та архітектурних шедеврів у культурному просторі Європи. У XV-XVII ст. він був частиною Австро-Угорської імперії та став відомим завдяки технічним інноваціям, зокрема винайденню гасу та створенню першої газової лампи. Після здобуття Україною незалежності Львів став духовною та культурною столицею країни [9].

Львів, який часто називають «українським Парижем», відомий як одне з наймальовничіших міст Східної Європи (Рис. 1.1.). Розташований на заході України, Львів протікає підземною річкою Полтва та омивається річками Вишня, Скло, Західний Буг і Дністер разом із їхніми притоками. Північна частина області лежить у лісостеповій зоні, що охоплює Мале Полісся, Волинську та Подільську височини, відділені від долини Дністра. На південному заході розташовані хребти Українських Карпат.

Рис. 1.1. Історико-культурна частина міста Львова

Львів має цікаві історико-культурні особливості та давні традиції між різними народами та релігіями, значний історико-культурний і туристичний потенціал. У області зосереджено приблизно 25% усієї історико-архітектурної спадщини України. Культурний потенціал зміцнюють численні архітектурні та історичні пам'ятки, у тому числі 794 пам'ятки національного значення та 2637 пам'ятки місцевого значення, а також 834 пам'ятки археології, 14 з яких мають статус національного. Львів відомий своєю різноманітною та унікальною архітектурою. Місто може похвалитися численними старовинними спорудами в традиційному українському, готичному та неоготичному стилях, а також зразками стилів рококо, бароко, класицизму, ренесансу, ар-деко, модернізму, конструктивізму та навіть футуризму.

Об'єкти історико-культурної спадщини є основними принадами як для вітчизняних, так і для іноземних туристів, позиціонуючи Львівщину як провідну територію України в цьому відношенні. Багато пам'яток історії та архітектури зосереджено у Львові (2500) та в інших містах, таких як Самбір, Жовква, Белз, Золочів, Дрогобич. Велика кількість цих пам'яток зумовлена давньою історією заселення регіону, його віддаленістю від історичних зон бойових дій, відносно високим економічним розвитком і значною густотою населення [2].

Історико-культурні туристичні ресурси складаються з матеріальних і нематеріальних культурних об'єктів, які мають історичне значення для певного регіону, відображають його унікальність і сприяють подорожам. Туристів в першу чергу приваблюють замки та палаци, пов'язані з видатними історичними постатями, а також садово-паркові зони, які забезпечують як пізнавальний, так і відпочинковий досвід. На Львівщині відомі туристичні маршрути ведуть до Олеського, Золочівського, Підгорецького замків. Однак регіон також має невикористаний потенціал для розвитку туризму, який залежить від залучення місцевих громад і підвищення обізнаності про менш відомі історичні та культурні об'єкти Львівщини.

1.2. Основні поняття, класифікація та роль історико-культурних об'єктів туризму у соціально-економічному розвитку територій

Історико-культурний туризм унікально визначається взаємодією культурних та історичних елементів. Загалом, це найбільш динамічний аспект туристичної привабливості. У сучасних умовах культурний ландшафт має універсальність, автентичність і цілісність як надбання культурної та природної спадщини. Історико-культурний туризм співіснує з іншими ключовими факторами, які суттєво впливають на індустрію туризму. Наприклад, в Італії в 1991 році туди було спрямовано 36% усіх туристичних відвідувань Середземноморського регіону. Головні туристичні об'єкти Італії — гори, озера, культурні та історичні пам'ятки — приваблюють насамперед міжнародних відвідувачів, а не місцевих. Серед основних причин відвідування Італії іноземцями 45% називають культурні та історичні пам'ятки, 43% згадують клімат, 27% виділяють природу, а приблизно 30% приваблює поєднання цих факторів.

Поняття «культурний туризм» вперше з'явилося на міжнародному рівні під час Всесвітньої конференції з питань культурної політики в 1982 році, хоча його коріння сягає середини XVIII століття. У той час культурний туризм передбачав подорожі по Європі для вивчення образотворчого мистецтва. Сини аристократів вирушали у великі «великі подорожі» зі своїми наставниками, щоб стати більш освіченими та вишуканими. Сьогодні глобалізація та масовий туризм надали «культурному» туризму новий вимір [17].

Хоча глобалізація пропонує унікальні можливості для комунікації та обміну ідеями та товарами, вона також створює ризики, такі як зростання нерівності, культурна гомогенізація та втрата ідентичності. І навпаки, це також може посилити культурну ідентичність і сприяти ізоляції від глобальних впливів. Протягом історії культурний обмін відбувався через мистецтво, торгівлю та міграцію. У 21 столітті культурний туризм спрямований на сприяння інтелектуальній і моральній

солідарності, толерантності та глибшому розумінню культурного розмаїття. Наразі ЮНЕСКО та Всесвітня туристична організація сприяють культурному обміну через міжкультурні проекти, такі як «Великий шовковий шлях» і «Невільничий шлях».

Існують різні трактування культурного туризму. ЮНЕСКО розглядає його як окремий вид туризму, який поважає культуру інших народів. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS) визначає культурний туризм у своїй Хартії культурного туризму як форму туризму, головним чином спрямовану на відкриття пам'яток і місць. ICOMOS далі описує його як нішевий сегмент ринку, який є добре організованим, освітнім і часто елітарним, зосередженим на презентації та поясненні культурних ідей.

Зростання історико-культурного споживання (мистецтво, кухня, мода, музика) та суміжних галузей сприяло розвитку «символічної економіки» міста [16]. Водночас попит з боку туристів-споживачів все більше цінує нематеріальні аспекти, які відображають «душу міста», що також має вирішальне значення для його майбутнього розвитку [14]. На конкурентному ринку недостатньо лише історико-культурної спадщини та послуг; постачальники повинні диференціювати свої пропозиції, створюючи «пригоди/життєвий досвід», щоб залучити споживачів. Ця тенденція очевидна в містах по всьому світу, особливо в туристичних напрямках, які прагнуть залучити як місцевих жителів, так і гостей [18]. Отже, індустрія культури, як зазначає Макканн, уже давно є невід'ємною частиною стратегій розвитку міст, зосереджених на туризмі. Глобалізація, демографічні зміни та розвиток споживчих цінностей створили попит на нові туристичні продукти в епоху постматеріалізму. Туризм, заснований на досвіді, який акцентує увагу на життєвому досвіді та пригодах, задовольняє цей новий попит.

Історико-культурна спадщина — це складна соціокультурна система, яка динамічно взаємодіє з навколишнім середовищем та епохою, містить інформацію, яка розвивається в часі та просторі. Вона втілює в собі «пам'ять» культури з

інформаційними кодами, які сприяють «виробництву», накопиченню і передачі інформації всередині людської цивілізації [15]. Культурна спадщина консолідує і передає колективний духовний досвід людства, що містить духовні елементи (мова, ідеали, традиції) і матеріальні компоненти (музеї, архіви, бібліотечні колекції, археологічні, архітектурні, наукові та мистецькі пам'ятки, меморіали, унікальні ландшафти та визначні пам'ятки). сучасні споруди) [19]. Основні показники структурних особливостей історико-культурної спадщини представлено на Рис. 1.2.

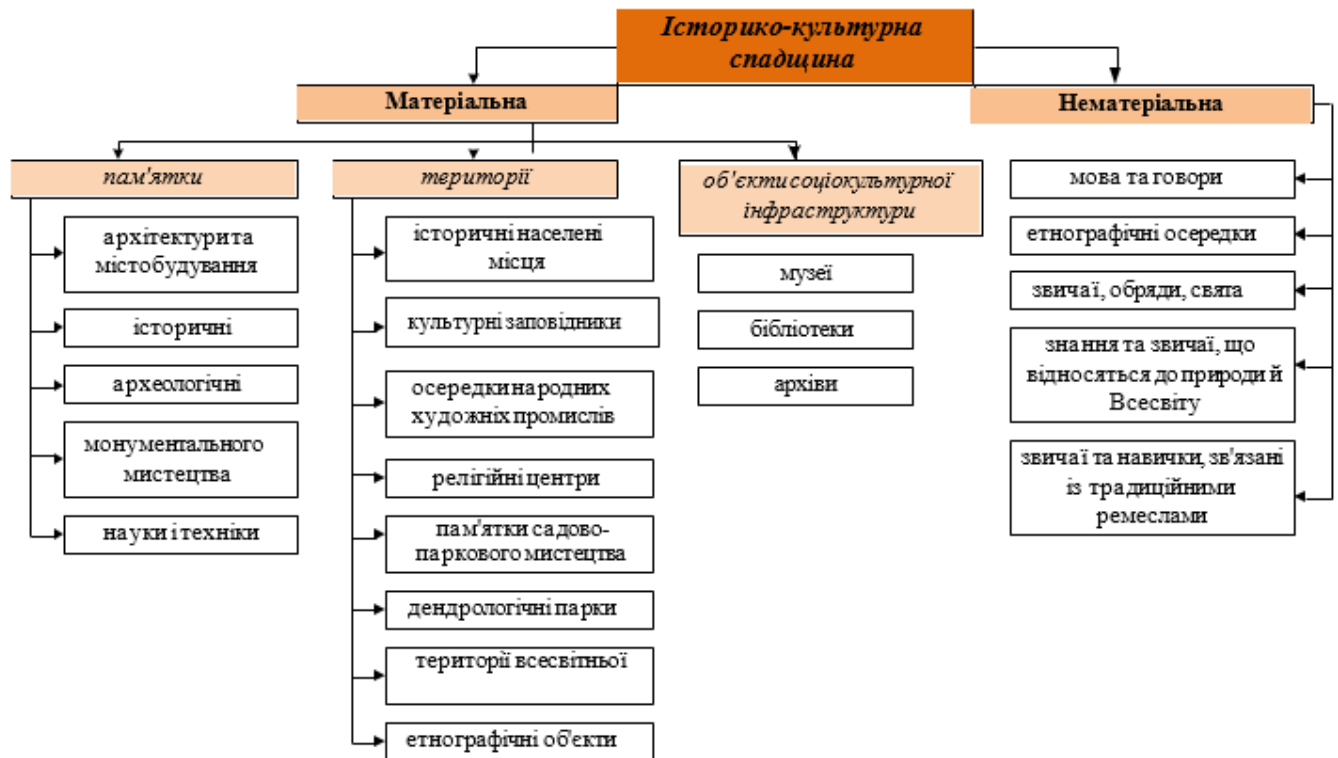

Рис. 1.2. Компонентна структура історико-культурної спадщини

Історико-культурний туризм включає в себе людей, які подорожують за межі свого звичного середовища, мотивовані інтересом до відвідування таких культурних пам'яток, як події, музеї, історичні місця, художні галереї, театри та традиційні місцеві заходи. Ці пам'ятки відображають історичну спадщину, сучасні мистецькі вираження, виконавське мистецтво, традиційні цінності, види діяльності

та повсякденне життя місцевого населення. Мета – отримати нову інформацію, досвід та враження для задоволення культурних потреб. Хоча основна мета культурного туризму — вивчення історії та культури країни — не змінилася, відбулися зміни у сприйнятті цього виду туризму. Його гуманітарна функція та глобальна місія стали більш помітними.

Історико-культурний туризм використовує потенціал етнічних культур і культурної спадщини різних країн і регіонів. У програмному документі СОР «Культурна спадщина та розвиток туризму» підкреслюється, що ключовим аспектом індустрії туризму є бажання людства досліджувати та розуміти культурну самобутність різних частин світу. У середині країни культурна спадщина виховує національну гордість за історію, тоді як на міжнародному рівні вона сприяє повазі та розумінню інших культур, сприяючи миру та взаєморозумінню [9].

Щоб зрозуміти, чому культурний туризм різко зріс, важливо зазначити, що індустрія туризму, яка реагує на сучасні вимоги, зазнала впливу ширшого культурного зсуву до «повної автономії особистості» та, як результат, індивідуалізації попиту. Цей зсув призвів до змін у стратегіях туризму. Однорідність масового туризму, яка обслуговує мандрівників, які шукають відпочинку, наприкінці 20-го століття перетворилася на новий тип туриста: добре поінформованого, досвідченого, незалежного та критичного до стандартних туристичних послуг. Цей новий турист вибірковий, вимагає унікальних пропозицій і вважає за краще створювати індивідуальні враження від подорожей, відходячи від стандартних пакетів. Традиційна формула «три S» (море-сонце-пісок) була замінена формулою «три L» (знання-ландшафт-дозвілля), що відображає інтерес до місцевої історії, культури, способу життя та традицій, який був значним рушієм активного розвитку культурного туризму [28].

Сучасний міжнародний туризм включає не лише традиційний культурно-пізнавальний туризм, а й різноманітні підвиди, такі як культурно-історичний,

культурно-подієвий, культурно-археологічний, культурно-етнографічний, культурно-етнічний, культурно-релігійний, культурно-антропологічний та культурно-екологічний туризм. Ці тенденції у диверсифікації культурно-пізнавального туризму вказують на розширення діапазону мотивацій і спеціалізацію інтересів міжнародних мандрівників у різних історико-культурних аспектах і спадщині місць, які вони відвідують. Сьогодні культурно-історична спадщина активно використовується для різноманітних форм пізнавального туризму. Якщо в минулому столітті цей ресурс служив переважно освітнім цілям, таким як виховання національної свідомості та підвищення патріотизму, то зараз він функціонує також як рекреаційний ресурс. Цей зсув значно підвищує його цінність у таких сферах, як економіка, екологія та навіть психічне здоров'я, оскільки культурний туризм сприяє психологічному благополуччю туристів [8]. Особливості реалізації культурно-пізнавального туризму зображено на Рис.1.3.

Рис.1.3. Особливості реалізації культурно-пізнавального туризму

Основною мотивацією залучення сучасної людини до культурно-пізнавальної діяльності є бажання відчувати, пізнати та засвоїти світову духовну культуру шляхом безпосереднього відвідування та особистого зіткнення з різними її проявами. Цей досвід збагачує і змінює загальне сприйняття світу людиною [31].

Культурна цінність таких турів повинна узгоджуватися з інтересами та цінностями споживача, шукати його, а не нав'язувати об'єктивну культурну правду. Культурно-освітні тури повинні містити насичену інформаційну складову, а також бути комфортними та задовольняючими бажання споживача займатися ними. Ключовим аспектом сучасного культурно-освітнього туризму є те, що, окрім зосередження на певній культурній чи природній пам'ятці, він має включати такі елементи, як харчування, транспорт, допоміжні послуги та унікальне та автентичне представлення інформації. Культурно-освітній туризм має ряд конкурентних переваг, закладених у його природі:

- дозволяє цілісно сприймати конкретну територію як культурну цілість;
- стимулює місцевий творчий потенціал;
- сприяє комунікації, об'єднує місцеві та регіональні еліти та владу для демонстрації та презентації культурного потенціалу регіону;
- сприяє розвитку конструктивності та патріотизму шляхом розширення знань та інтеграції людей у культурне середовище певного регіону.

В даний час культурний туризм розвивається в трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих напрямках: розуміння культури і культурної спадщини; захист і відродження культури; та сприяння культурному діалогу. Тому культурний туризм сьогодні виконує три основні гуманітарні функції: культурно-пізнавальну та освітню; охорона та збереження культури; зв'язок і миротворчість [25].

Історико-культурні туристичні ресурси охоплюють сукупність матеріальних і духовних пам'яток культури, створених протягом історичного розвитку регіону, які викликають туристичний інтерес [6]. До таких ресурсів належать лише ті

культурно-історичні об'єкти, які досліджені, оцінені на предмет соціальної значущості та можуть бути використані в межах наявних технічних і матеріальних можливостей для задоволення рекреаційних і духовних потреб [7].

Культурно-історичні туристичні ресурси різноманітні та поділяються на різні типи, як показано на рис. 1.4. Ці ресурси класифіковані за типом і видами в Законі України «Про охорону культурної спадщини», який містить найбільш вичерпну класифікацію.

Рис.1.4. Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів

До археологічних пам'яток належать поселення, кургани, залишки стародавніх поселень, укріплень, заводів, каналів, доріг, стародавні могили, кам'яні статуї, наскальні малюнки, стародавні артефакти, історичні культурні шари стародавніх населених пунктів. До пам'яток історії належать будівлі, споруди, пам'ятні місця та об'єкти, пов'язані з визначними історичними подіями, розвитком

науки і техніки, культури, життям народу, видатними діячами держави [20]. Крім того, ці об'єкти поділяються на матеріальні та духовні. До матеріальної спадщини належать усі засоби виробництва та інші матеріальні цінності суспільства на кожному етапі історичного розвитку, а до духовної спадщини – досягнення суспільства в освіті, науці, мистецтві, літературі, державному та суспільному устрої, праці та побуті [4].

Важливою складовою культурно-історичних рекреаційних ресурсів регіону є його історико-культурна спадщина — сукупність об'єктів культурної спадщини, що передаються від попередніх поколінь. До них належать місця, споруди (виробництва), комплекси (ансамблі), їх частини, прилеглі до них території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні чи техногенні об'єкти. Незалежно від стану збереження, ці об'єкти мають цінність з антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, художньої, наукової чи мистецької точок зору та зберегли свою автентичність [32].

Культурний туризм тісно пов'язаний із рівнем розвитку місцевої громади, її культурою та стилем життя. Лише багата культурна спадщина недостатня для розвитку культурного туризму; необхідна активна участь місцевого населення в культурній діяльності [18]. Залучення місцевої громади до ініціатив культурного туризму також означає створення для неї робочих місць. Експерти з туризму вважають, що залучення малого бізнесу та місцевих жителів до проектів гостинності є життєздатним способом розвитку культурного туризму.

Розвиток культурного туризму являє собою еволюційний прогрес туризму в цілому, який обумовлений мінливими потребами суспільства та зміною людських цінностей. Це також забезпечує основу для культурних досліджень і засіб для залучення як туристів, так і місцевих жителів до культурної діяльності. Наступним еволюційним кроком культурного туризму є креативний або творчий туризм, який останнім часом набув популярності і потребує окремого вивчення.

1.3. Методичні підходи дослідження розвитку історико-культурної спадщини

Під методологією (від грец. *methodos* — спосіб і *logos* — наука, знання) розуміються принципи, що керують мисленням при створенні наукових теорій. Поняття методології складне і тлумачиться по-різному. У вітчизняній науковій традиції методологія розглядається як наука про науковий метод пізнання або як система наукових принципів, що спрямовують дослідження та вибір пізнавальних засобів, методів і прийомів.

Як правило, під методологією розуміють теорію методів дослідження, створення понять або систему знань про теорію науки та методи дослідження. Також розглядається набір дослідницьких прийомів, що включає процедури та операції з реальним матеріалом.

Методологія виконує кілька функцій:

- визначає методи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;
- спрямовує і забезпечує конкретний шлях для досягнення цілей дослідження;
- забезпечує збір вичерпної інформації про процес або явище, що вивчається;
- допомагає ввести нову інформацію в основу наукової теорії;
- уточнює, збагачує та систематизує терміни та поняття в науці;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах і логіко-аналітичному інструментарії [21].

Ці функції вказують на те, що методологія є концептуальною основою, яка окреслює мету, зміст і методи дослідження для отримання об'єктивної, точної та систематизованої інформації про процеси та явища. Методологія як наука про наукові принципи, форми та методи дослідження має чотирирівневу структуру.

В даний час існують фундаментальні загальнонаукові принципи, що утворюють ядро методології, специфічні наукові положення, засновані на теорії

окремих дисциплін або галузей, і система конкретних методів і прийомів вирішення спеціалізованих науково-дослідних завдань.

Розвиток методології є аспектом більш широкого розвитку знання. Спочатку методологія ґрунтувалася на знаннях, наданих геометрією, яка пропонувала нормативні вказівки для вивчення реального світу. Пізніше воно перетворилося на набір правил дослідження Всесвіту та увійшло у сферу філософії. Платон і Аристотель розглядали методологію як логічну універсальну систему, засіб досягнення істинного знання.

Методологія дослідження ґрунтується на наукових принципах, наголошуючи на повазі до культурної, релігійної, етнічної та гендерної різноманітності, а також на толерантності. Він поєднує порівняльний та історико-хронологічний підходи. Для пошуку та впорядкування наукових публікацій, що стосуються теми статті, використано метод критичного аналізу джерел. Крім того, використання семіотичних та аксіологічних методів у наукових дослідженнях сприяло комплексному розгляду історико-культурної спадщини України у формуванні національної ідентичності. Методологія дослідження туризму охоплює різноманітні судження та результати, що дозволяє синтезувати ці елементи в різні теоретичні явища. Дослідники використовують низку методів вивчення туризму, поділених на загальні, спеціальні та специфічні методології [33].

Загальна методологія охоплює основні закономірності розвитку туризму. Спеціальна методологія зосереджена на принципах, які формують еволюцію нових явищ. Конкретна методологія включає в себе інструменти, техніки та процедури, що використовуються для аналізу предмета та об'єкта дослідження на основі таких принципів, як детермінізм, розвиток та персоналізований підхід до освіти.

Теоретичні методи дослідження передбачають вивчення наукової літератури, зокрема праць вчених, спеціальних документів, періодичних видань, довідкових матеріалів, підручників, методичних посібників.

Синтез — це метод передачі інформації про певний предмет, що виходить за межі теоретичних методів, що спираються на документи, охоплюючи ширший і творчіший обсяг інформації.

Метод порівняльного аналізу та узагальнення даних передбачає порівняння зібраної інформації про різні явища для виявлення подібності чи відмінності, висновку про їх однорідність чи спрямованість.

Структурно-функціональний метод описує явища або об'єкти шляхом дослідження їх окремих елементів і виявлення залежностей в єдиному цілому.

Метод індукції передбачає перехід від конкретних спостережень до загальних висновків, тоді як метод дедукції виводить конкретні висновки із загальних принципів [26].

Системний аналіз вивчає явища та об'єкти як структуровані системи, що включають як методи синтезу, так і аналізу. Аналіз передбачає розбиття об'єкта на частини, тоді як синтез об'єднує ці частини в єдине ціле.

SWOT-аналіз, інструмент стратегічного планування, визначає сильні та слабкі сторони, можливості та загрози проекту. Цей гнучкий метод підходить для досліджень або планування в різних сферах, представляючи допоміжні дані, як правило, у формі таблиці.

Підсумовуючи, методологія дослідження туризму включає наступні методи: теоретичний аналіз та синтез, порівняльний аналіз та узагальнення даних, системний аналіз, структурно-функціональний метод, індукція та дедукція, історичний та логічний методи, SWOT аналіз, порівняння, статистичний та системний аналіз, аналогія, класифікація, проектування та прогнозування.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка ресурсного потенціалу розвитку туристичної діяльності у Львівській області

Природно-ресурсний потенціал у поєднанні з вигідним географічним положенням є міцним фундаментом для розвитку туристичної галузі у Львівській області. Вигідне географічне положення Львівської області підкреслюють її територією міжнародні шляхи сполучення України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Північна частина області лежить у межах Волинської височини, Малого Полісся та Подільської височини, відділених від Передкарпаття долиною Дністра, а на південному заході розташовані Українські Карпати. Цей регіон, розташований у лісостеповій зоні, створює сприятливі умови для сільського господарства та рекреації. Крім того, туристів приваблює унікальне поєднання місцевого шарму та ділової активності.

Традиційно поїздка на Львівщину викликала образи міста Львова, замків, гір та курортів. Проте багата історико-культурна спадщина, мистецькі, лікувально-рекреаційні ресурси, водні та ландшафтні особливості, унікальні традиції у поєднанні зі стратегічним географічним розташуванням створюють чудову основу для різноманітних видів туризму та відпочинку [25].

Оцінюючи туристичний потенціал Львівської області, можна сказати, що регіон є придатним для розвитку культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, гірськолижного, природно-пізнавального, науково-освітнього, релігійного, мисливського, сільського, екологічного, водного, етнічний, спортивно-оздоровчий, діловий, рекреаційний, активний та екскурсійний туризм.

Львів відомий як осередок художнього, літературного, музичного та театрального мистецтва. Місто може похвалитися численними театрами, концертними залами, творчими об'єднаннями та мистецькими подіями, які відображають його культурне багатство. Його храми, фрески, розписи, традиції, свята та фестивалі є свідченням як його історичної спадщини, так і сучасної творчості, що робить Львів унікальним культурним досвідом. Завдяки насиченій культурній програмі та розвиненій інфраструктурі Львів має найбільший туристичний потенціал в Україні [6].

За статистичними даними, кожне фестивальне свято у місті Львів відвідує приблизно 15 тисяч туристів з різних куточків світу. Експертне дослідження Державної служби туризму і курортів та Ради з питань туризму і курортів присвоїло Львову статус культурної столиці України. Це пояснюється проведенням у місті понад 100 фестивалів щорічно, 60 музеями, 100 храмами різних конфесій, високим туристичним інтересом. За останні два роки туристичні відвідування зросли на 40%, сягнувши понад 2,3 мільйона щорічно. Лише у першому кварталі 2019 року Львів відвідало близько 1,3 мільйона людей, які витрачали в середньому 74 євро на день, свідчать дані маркетингового дослідження управління туризму Львівської міськради, яке опитало 2200 відвідувачів у 2019 році.

Крім того, область входить до п'ятірки найбільш привабливих і популярних туристично-рекреаційних територій України. Львівська область понад 4000 пам'яток історії та культури, значна частина (понад 2000) розташована у Львові, місті всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, та інших містах, таких як Жовква, Белз, Бібрка, Золочів, Жидачів, Самбір та Дрогобич [5].

Природно-рекреаційний потенціал Львівської області становить 5,377% від загального природно-ресурсного потенціалу України. Серед Карпатського регіону за загальним потенціалом природних рекреаційних ресурсів вона посідає друге місце після Закарпаття (7,036%). Рекреаційні ресурси області на 70% складають

рекреаційно-туристичні та 30% санаторно-курортні лікувальні ресурси. У загальному природно-ресурсному потенціалі Львівської області природні рекреаційні ресурси становлять 14,3%, що значно перевищує середній по Україні показник 9,5% [23].

Різноманітні природні умови та багаті еколого-рекреаційні ресурси Львівської області створюють сприятливі умови для розвитку екологічного туризму. До складу області входять 1 природний заповідник «Розточчя» (2084,50 га), 2 національні природні парки – Яворівський (7078,60 га) та «Сколівські Бескиди» (35684 га), 3 регіональні ландшафтні парки – «Верхньодністровські Бескиди» (8536 га), «Надсянський» (19428 га), «Знесіння» (312,10 га); 37 святилищ; 176 природних пам'яток; 48 заповідних урочищ; 261 паркова пам'ятка садово-паркового мистецтва; 3 ботанічні сади; та 1 зоологічний парк [4].

Туристична інфраструктура області включає 124 санаторно-курортні заклади, 500 садиб зеленого туризму, 250 закладів розміщення, 280 закладів громадського харчування, 12 туристично-інформаційних центрів, понад 162 державних і громадських музеїв і галерей, 10 театрів, різноманітні інші туристично-оздоровчі заклади. засоби. Тут розташовано 320 найбільш відвідуваних туристичних об'єктів і пам'яток архітектури, а також 37 природних комплексів. Крім того, в області послуги з навчання фахівців туристичного супроводу надають 8 організацій, 3 консульські установи та 14 туристичних громадських організацій [10].

Туристичні послуги надають 354 туристичні підприємства, туристсько-екскурсійні маршрути обслуговують 750 кваліфікованих гідів-перекладачів.

Британське видання The Telegraph включило Львів до списку 12 міст світу, які варто відвідати у 2018 році, поставивши його на 5 місце. Зазначено, що Львів є ідеальне місце для зимового відпочинку, а інший рейтинг поставив Львів на 2 місце серед 26 європейських міст, де можна комфортно жити менш ніж за 600 фунтів на

місяць. За даними Business Insider, Львів був найдешевшим туристичним містом у 2016 році за вартістю проживання в готелях, поїздок на таксі та обідів на двох.

Львів часто відвідують туристи з України, Польщі та Білорусі. Серед інших країн, які відвідують Львів, є Туреччина, Німеччина, США, Литва, Велика Британія, Чехія та Канада. У 2019 році Львів привабив 2,6 мільйона туристів, з яких 1 756 000 перебували у місті більше двох днів, витративши загалом 615 мільйонів євро під час перебування (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1.– Середні витрати за 1 день туриста у м. Львові, євро

№ п/п	Країна походження туриста	Витрати
1	Україна	35
2	Польща	75
3	Туреччина	111
4	Німеччина	83
5	США	131
6	Великобританія	112
7	Франція	56

Джерело: складено за даними Туристичного інформаційного центру м. Львова

Найпопулярнішими туристичними об'єктами Львова є Оперний театр, Ратуша та Високий замок. Також популярними серед туристів є Личаківське кладовище, Львівська майстерня шоколаду, Копальня кави, Палац Потоцьких, Домініканський собор та підземелля, Італійський дворик, Будинок вчених, Церква Святого Юра, Церква Петра і Павла та підземелля єзуїтів, Арсенал, Архітектурний ансамбль на площі Ринок, Меморіал пам'яті Героїв Небесної Сотні, Музей аптека та підземелля, Церква Ольги та Єлизавети, Львіварня, Шевченківський гай, Парк І. Франка та інші.

Відвідувачам часто подобається обідати в ресторанах і кафе, гуляти містом і відвідувати культурні заклади. Аналіз витрат туристів у Львові показує, що значна частина витрачається на відвідування Ратуші, Високого замку та Оперного театру, що свідчить про високий інтерес до цих культурних об'єктів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. – Розподіл витрат туристів у програмі перебування за 1 день у місті Львів, %

Країна походження туриста	Ратуша	Високий Замок	Оперний театр	Криївка	Личаківський цвинтар	Церкви
Україна	60	20	-	19	-	-
Польща	52	-	30	-	26	-
Туреччина	35	20	55	-	-	-
Німеччина	65	20	35	-	-	-
США	57	42	23	-	-	-
Велика Британія	78	23	23	-	-	-
Франція	42	39	28	-	-	-
Китай	67	33	-	-	-	33

Джерело: складено за даними Туристичного інформаційного центру м. Львова

Згідно з даними таблиці 2.2, значна частка витрат туристів йде на екскурсії до Ратуші і відвідування Високого замку та Оперного театру, що підкреслює їхню привабливість культурними пам'ятками Львова. Дослідження національностей туристів, які є найактивнішими відвідувачами закладів культури Львова, показує, що особливо заангажовані французи, американці, німці, поляки, турки та вітчизняні туристи. У 2018 році німці віддали перевагу історичним екскурсіям, а американці – екскурсіям, які занурюють їх в українську культуру та традиції.

Хоча конкретні статистичні дані про відвідування музеїв у Львові відсутні, соціологічне опитування Інституту соціологічних досліджень у 2019 році показало, що більше половини туристів міста (60%) відвідують музеї та галереї, що підкреслює важливість музеїв у туристичній інфраструктурі Львова [27].

Виїзний туризм є більш вигідним для туристичних підприємств, ніж в'їзний (закордонний) і внутрішній туризм. Майже всі туристичні компанії займаються виїзним туризмом, а близько 20% туристичних підприємств області зосереджені на в'їзному та внутрішньому туризмі. Дані моніторингу літнього туристичного сезону свідчать про те, що щоденно Львів відвідує близько 3 тис. іноземних туристів, у вихідні – 5-6 тис. З них 60% – з Польщі, 20% – із країн СНД, а решта – з різних інших країн [18].

Для ґрунтовної оцінки сфери туризму та рекреації необхідним є SWOT-аналіз туристичного потенціалу Львівської області. Цей аналіз дозволить визначити сильні та слабкі сторони індустрії туризму регіону та висвітлити можливості та загрози. SWOT-аналіз для ефективного розвитку туристичного сектору Львівської області наведено в таблиці 2.3.

Аналіз туристичної діяльності Львівської області показує, що територія має всі необхідні передумови для активного розвитку внутрішнього та міжнародного туризму. Це географічні особливості, сприятливий клімат, багаті природні, історико-культурні та рекреаційні ресурси. Однак ефективний розвиток туризму нині перешкоджає низці факторів. У вирішенні питань розвитку промисловості вкрай важливо збалансувати соціальні потреби в оздоровленні та відпочинку з економічною вигодою. Отже, туристичний сектор слід розглядати як засіб для задоволення важливих соціальних потреб, будучи при цьому екологічно та економічно стійким. Ця галузь поступово має стати значною частиною структури економіки регіону [37].

Таблиця 2.3.– SWOT-аналіз ефективного розвитку ресурсного потенціалу та туристичної діяльності у Львівській області

<i>Сильні сторони (S):</i>	<i>Слабкі сторони (W):</i>
<p>Наявність природних та рекреаційних ресурсів.</p> <p>2. Природно-кліматичні умови.</p> <p>Вигідне транспортно-географічне положення.</p> <p>Визначні історичні пам'ятки (стара історична частина Львова занесена до світової спадщини ЮНЕСКО).</p> <p>Широкий спектр допоміжних послуг (закладів харчування, розважальних закладів тощо).</p> <p>Наявність суспільних та комерційних організацій, які можуть сприяти розвитку туризму.</p> <p>Значна кількість санаторна-курортних закладів.</p> <p>Значний потенціал розвитку релігійного (паломницького) туризму завдяки наявності великої кількості культових об'єктів різних віросповідань і конфесій.</p>	<p>Низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури.</p> <p>Недостатня розвиненість інфраструктури готельно-туристичного комплексу міста, стан її ще не відповідає світовим стандартам у туризмі.</p> <p>3. Незадовільний стан доріг.</p> <p>Відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів.</p> <p>Неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття.</p> <p>Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму.</p> <p>Слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні.</p> <p>Низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг.</p> <p>Недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів).</p> <p>10. Неєфективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу.</p>
<i>Можливості (O)</i>	<i>Загрози (T)</i>
<p>1. Розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури.</p> <p>2. Поліпшення екологічної ситуації області, збереження її природного середовища.</p> <p>3. Освоєння нових туристичних ринків.</p> <p>4. Наявність інвестиційних проектів розвитку зон відпочинку.</p> <p>5. Можливість росту ринку туристичних послуг, при ефективному використанні наявних туристичних ресурсів та інфраструктури.</p> <p>6. Зростаючий інтерес громадян до історико-культурної спадщини.</p>	<p>1. Зростаюча конкуренція серед туристичних регіонів України.</p> <p>2. Занепад архітектурних пам'яток та урбаністичної структури міста.</p> <p>3. Зниження платоспроможного попиту населення внаслідок скорочення прибутковості основних галузей економіки.</p> <p>4. Посилення виїзного туризму в сусідні регіони та за кордон у зв'язку з низьким рівнем надаваних послуг.</p> <p>5. Складна екологічна ситуація.</p> <p>6. Кризи – політичні конфлікти, природні лиха тощо.</p>

SWOT-аналіз висвітлив ключові чинники успіху та туристично-рекреаційний потенціал Львівської області, а також певні недоліки, які стримують її розвиток туризму. Ці недоліки та загрози мають вирішуватися шляхом проведення ефективної політики органів місцевого самоврядування у співпраці з суб'єктами господарювання.

Ефективний розвиток туризму має базуватися на раціональному використанні природно-кліматичних умов регіону, його етнічних, історичних та архітектурних пам'яток. Такий підхід значно збільшить приплив іноземних туристів в Україну та збільшить надходження валюти в економіку країни. Крім того, розвиток туризму та рекреації стимулюватиме економічну активність, сприятиме розвитку малого та середнього бізнесу, створенню робочих місць у різних галузях економіки та зменшенню міграції кадрів за кордон.

2.2. Аналіз сучасного стану історико-культурної спадщини Львівської області та регіонів країни

Туризм є перспективним напрямком соціально-економічного розвитку, слугуючи джерелом валютних надходжень, сприяючи зростанню інших галузей, збільшуючи зайнятість, підтримуючи сталий розвиток сільської місцевості та створюючи позитивний імідж окремих регіонів і країни як ціле. У дослідженнях механізмів державного управління в туризмі ключовим поняттям є ринок туристичних послуг, який задовольняє рекреаційно-туристичні потреби населення. Цей ринок, де туристична діяльність оцінює конкурентоспроможність своїх пропозицій, поділяється на внутрішній ринок і ринок міжнародного туризму в Україні [25].

Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC) підкреслює, що хоча Україна стикається зі значними економічними проблемами через війну, головний глобальний економічний вплив виникатиме через зростання цін на сировину, особливо на нафту і газ, і перебої в постачанні основних ресурсів з росії та України²³.

Незважаючи на війну, туристична галузь в Україні не зупинилася повністю і продовжує поповнювати державний бюджет через податки. Примітно, що деякі туристичні компанії навіть перерахували у 2022 році більше коштів, ніж у 2021 році. Проте в середньому туристична сфера сплатила до держбюджету на 25,7% менше податків у першому півріччі 2022 року порівняно з відповідним періодом попереднього року. Кількість компаній зменшилася на 24,5%, а кількість підприємців – на 13,5%. Найбільше до бюджету надійшло від готелів та санаторіїв, податкові платежі яких склали майже 461 млн грн, що на 30% менше, ніж у попередньому році [23].

На жаль, військова агресія російської федерації проти України серйозно вплинула не лише на матеріально-технічну, енергетичну та соціальну інфраструктуру, а й на невід’ємну частину туристичної сфери історичної спадщини. Поряд зі свідомим знищенням об’єктів історичної спадщини під час військових дій російські війська також грабують музейні колекції та знищують українські культурно-історичні артефакти.

З огляду на ці обставини, збереження та визнання історичної спадщини має вирішальне значення для розвитку державного управління в туристичному секторі. Тому важливо запропонувати нову парадигму державного управління історичною спадщиною України, з особливим акцентом на Одещині.

Спектр товарів і послуг, що пропонуються у Львівській області та інших регіонах країни, розроблений на основі регіональних, історичних, культурних, природних та інших ресурсів, відомий як туристичний продукт регіону. До виробників даного турпродукту відносяться:

- органи місцевого самоврядування: територіальні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування;

- суб’єкти туристичної діяльності: різні групи, які регулюються Законом України «Про туризм»;

– громадські організації: спеціалізовані (зокрема галузеві) та пов'язані з туристичною діяльністю.

Вирішальним поняттям в управлінні туристичним сектором є потенціал туристично-рекреаційного регіону. Під туристично-рекреаційною місткістю розуміють максимальну кількість людей, які можуть перебувати на певній території, не завдаючи шкоди природному середовищу [12]. Цю потужність можна розглядати як економічну категорію, статистико-обліковий показник і прогностичний показник розвитку туристичної галузі. Врахування цієї категорії є особливо важливим для забезпечення екологічної безпеки регіону. Наведені визначення є суттєвими для розуміння механізму державного управління в туризмі.

Окремі види туризму сприятливо розвиваються в регіонах, де є туристично-рекреаційна база, історично сформовані традиції або інші цікавинки. До таких видів відносять культурно-освітній, морський, спортивний, лікувально-оздоровчий, релігійний, екологічний (зелений), міський, сільський, гірський туризм [24].

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну привернуло значну увагу до культурної та історичної спадщини України, тим самим підкресливши культурно-освітній та історичний туризм. Безперервні жорстокі обстріли з боку російської федерації призвели до пошкодження та руйнування численних об'єктів культурної спадщини в Україні. З 24 лютого 2022 року по 25 вересня 2023 року зареєстровано 835 знищених або пошкоджених об'єктів культурної спадщини.

Розподіл пошкоджених пам'яток культурної спадщини за регіонами виглядає наступним чином: Харківська область: 207, Одеська область: 112, Донецька область: 111, Херсонська область: 80, Чернігівська область: 70, Київська область: 69, Запорізька область: 35, Львівська область: 33, Дніпропетровська область: 28, Луганська область: 28, Сумська область: 25, Миколаївська область: 22,

Хмельницька область: 9, Вінницька область: 4, Житомирська область: 2. Для кращої наочності ці дані представлені на Рис. 2.1.

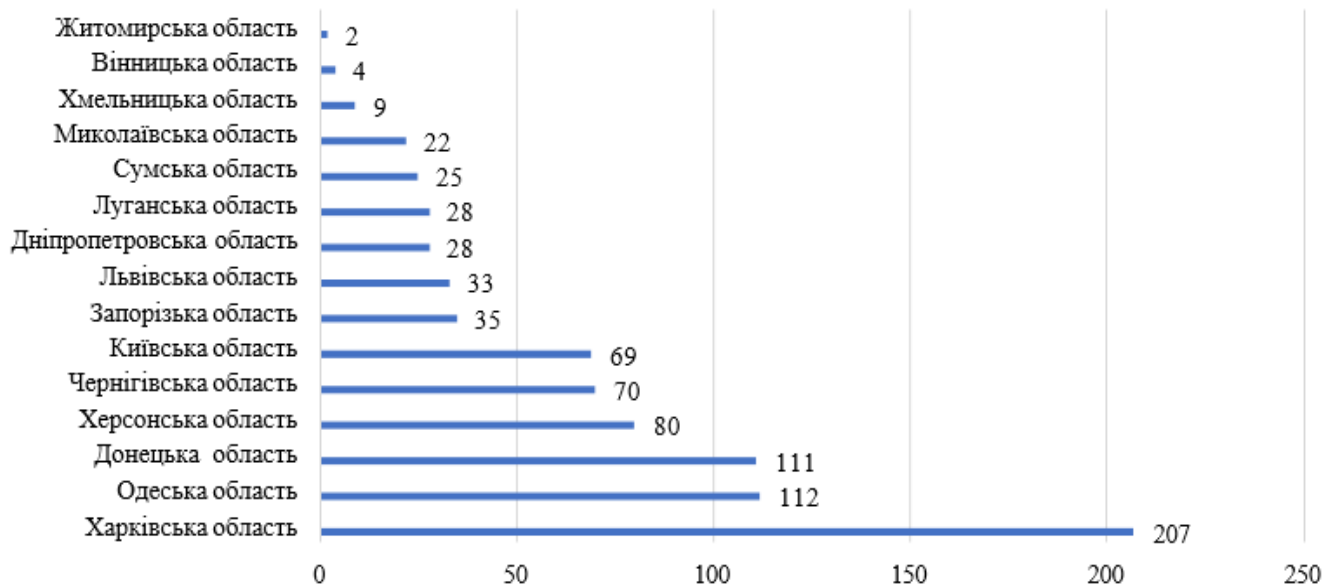

Рис. 2.1. Кількість постраждалих пам'яток історико-культурної спадщини за областями внаслідок російської агресії станом на 25.09.2023 [18]

Серед пошкоджених будівель 256 пам'яток архітектури, 246 – архітектури та містобудування, 199 – історії, 32 – архітектури та містобудування, 19 – монументального мистецтва, 17 – містобудування та монументального мистецтва, 20 – археології, 37 – архітектури, містобудування та історії, 5 – містобудування, 2 – науки і техніки, 1 – садово-паркового мистецтва, 1 – архітектури, містобудування та монументального мистецтва, 1 – архітектури та монументального мистецтва (Рис. 2.2.) [18]

Культурна спадщина охоплює широкий набір елементів, як матеріальних, так і нематеріальних. Отже, методи та засоби його збереження чи реставрації різняться залежно від типу об'єктів. До об'єктів культурної спадщини, зокрема їх матеріальної складової, належать визначні місця, споруди, комплекси, їх частини,

пов'язані з ними рухомі об'єкти, території, водні об'єкти, інші об'єкти природного або штучного походження. Ці об'єкти мають цінність з археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, архітектурної, мистецької чи наукової точок зору та зберегли свою автентичність [14].

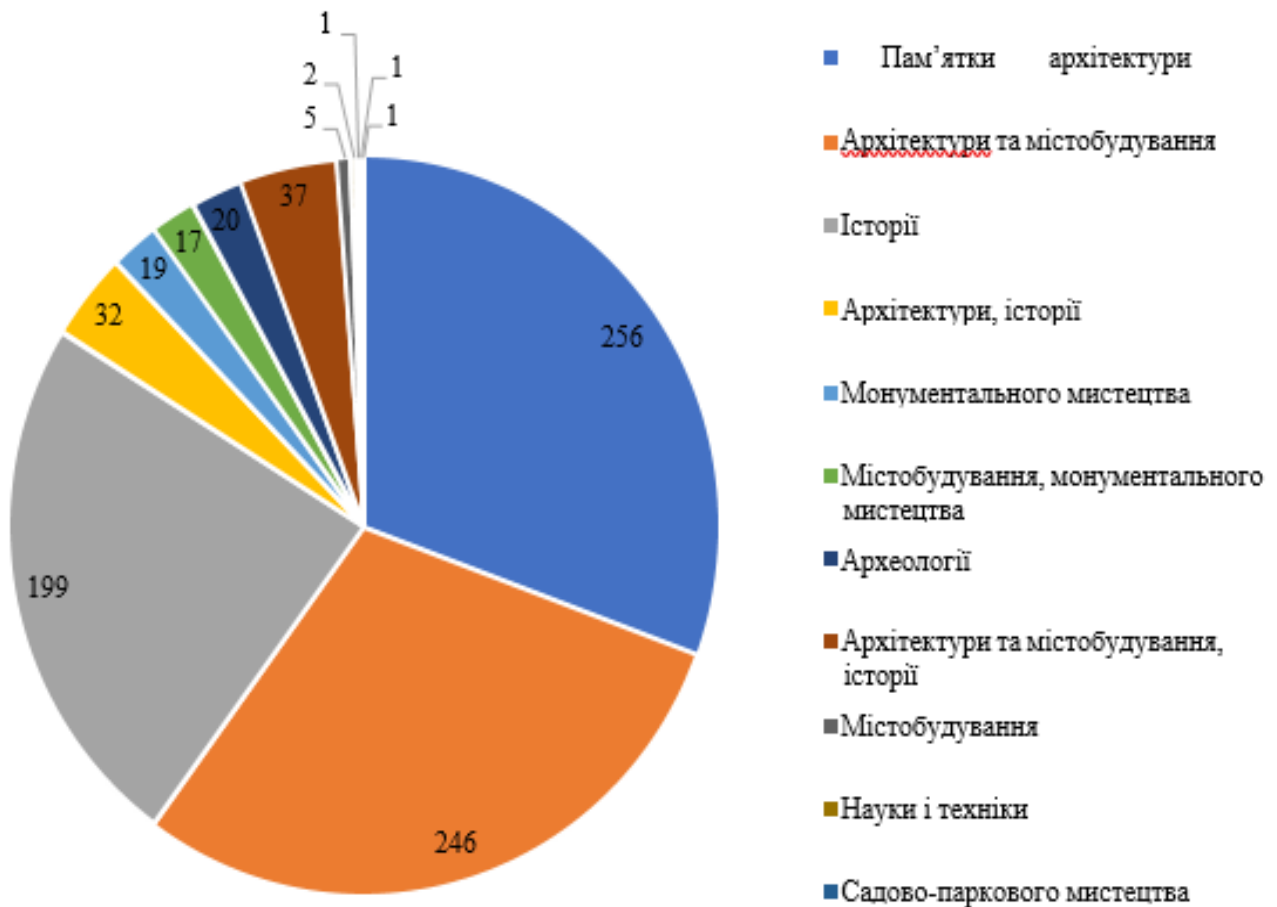

Рис. 2.2. Кількість постраждалих пам'яток культурної спадщини станом на 25 вересня 2023 [18]

Львів одне з перших міст в Україні, де на початку повномасштабного вторгнення оперативно впровадили охоронні заходи навколо історико-культурних пам'яток. Центральну роль відіграло управління охорони історичного середовища Львівської міської ради, а також різноманітні громадські організації та ініціативи, такі як Львівське товариство охорони пам'яток історії та культури, Центр

історичної пам'яті та численні волонтерські зусилля та заклади культури, включаючи музеї та галереї. Ці організації сформували центр координації міжнародної допомоги та волонтерської діяльності на місцевому рівні. Завдяки їхнім спільним зусиллям найцінніші пам'ятки Львова оперативно огородили спеціальними конструкціями, а старовинні церкви, музеї та інші культурні заклади обладнали системами пожежогасіння, пакувальними матеріалами для збереження та евакуації експонатів та іншими необхідними засобами.

У контексті охорони історико-культурних пам'яток було вкрай важливо розглянути сучасну зброю та способи ведення війни, а не просто копіювати практику Другої світової війни. Встановлюючи захисні заходи, необхідно було розуміти конкретні загрози, які стоять перед нашими пам'ятками. У Львові, розташованому на значній відстані від лінії фронту, оборонні споруди передусім покликані пом'якшити або протидіяти впливу вибухової хвилі від можливих ракетних ударів по місту [25].

Згодом експерти з охорони спадщини провели аналіз, щоб визначити найбільш вразливі та цінні пам'ятки, визначивши, які елементи потребують першочергової охорони. Пам'ятники з найвищим ризиком були ідентифіковані на основі їх близькості до військових об'єктів або ключових адміністративних об'єктів, оскільки вони потенційно могли стати цілями ворожих ракет у будь-який момент. Відтак, спочатку охоронні заходи були здійснені для вітражів Успенської церкви, що біля Львівської ОДА, та Латинського собору (Рис. 2.3.), що неподалік Львівської міської ради.

Зважаючи на актуальність охорони історико-культурних пам'яток у воєнний час, охоронці пам'яток зробили ставку на практичність та унікальність кожної пам'ятки. Наприклад, для охорони Успенської церкви, відомої своїми вітражами, створеними відомим українським художником Петром Холодним у ХХ столітті, встановили міцні ґратчасті конструкції, щоб протистояти потенційній вибуховій

хвилі. Ці решітки охоплювали скло, надійно закріплюючи шурупами та прутами, а цінні вітражі з вітваря Іоанна Хрестителя 1887-1889 рр. були закриті панелями OSB. Навпаки, Латинський собор обрав сендвіч-панелі для покриття вітражів, що дозволило монтувати його безпосередньо на стіні з проміжком для амортизації, тоді як церква Св. Іоанна Златоуста перемістила свій центральний вітраж над головним входом у притулок. Так само мозаїку на фасаді костелу Іоанна Предтечі закрили мінеральною ватою та плитами OSB, оскільки захисних плівок для вітражів на той час в Україні не було.

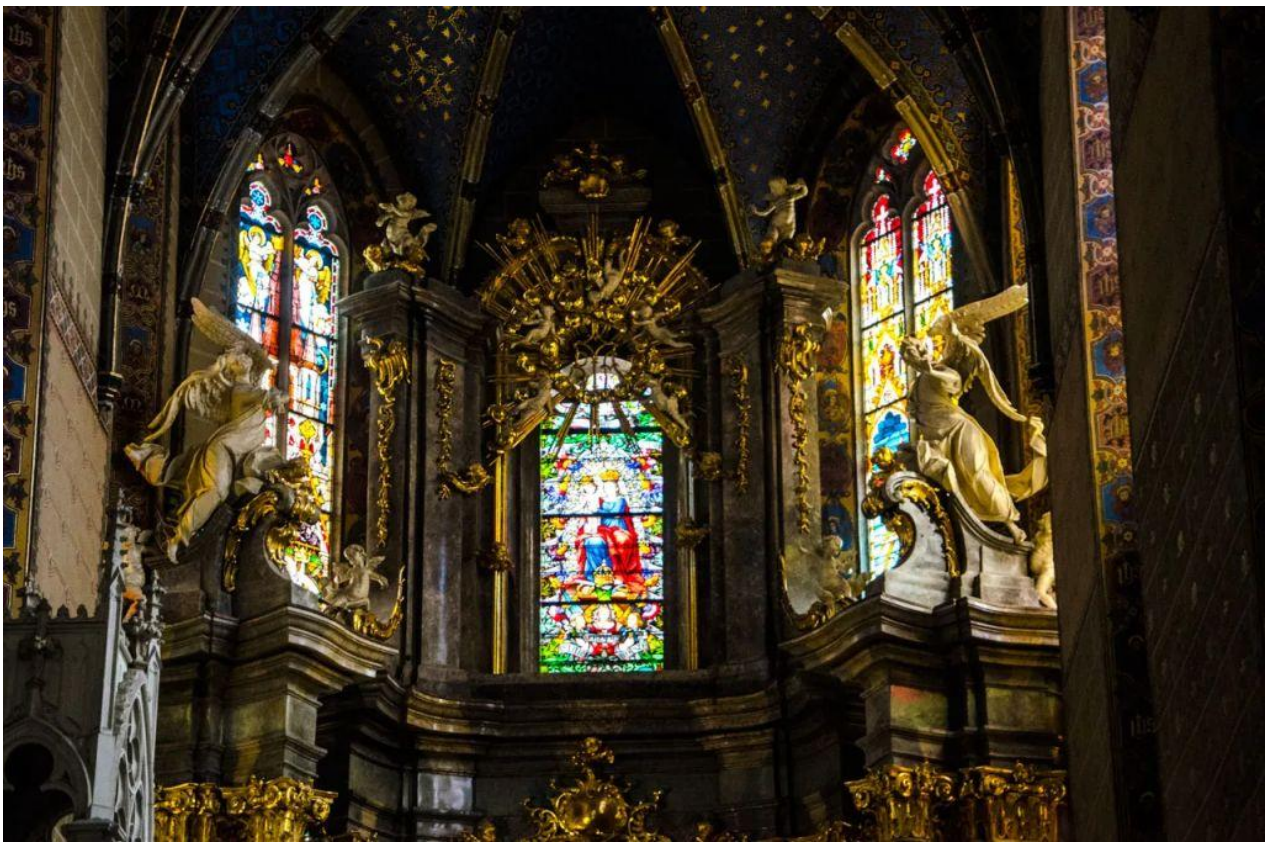

Рис. 2.3. Вітражі Латинської катедрі

Врахування орієнтації вікон також було вирішальним; якщо вітражі виходили на внутрішній двір, їх залишали незахищеними, оскільки зовнішні вибухи їм не загрожували. Однак, якби снаряди влучили у внутрішній двір, ударна хвиля, ймовірно, пошкодила б саму будівлю, що зробило б непотрібним окремий захист

для вітражів. Крім того, інколи встановлювали захисні конструкції зсередини, використовуючи фанеру чи OSB плити з шаром мінеральної вати, щоб уловлювати уламки під час вибухової хвилі та здійснювати реконструкцію. Цей метод зазвичай використовувався в житлових будинках з наявними вітражами, пропонуючи перевагу, що не вимагає спеціального будівельного обладнання або зовнішніх риштувань для встановлення [27].

Ідентифікація скульптур як потенційних цілей, особливо тих, що розташовані поблизу ключових стратегічних об'єктів, таких як Львівська міська рада, призвела до пріоритетності заходів із захисту. Тож фонтани зі скульптурами давньогрецьких божеств у неокласичному стилі роботи відомого львівського скульптора Гартмана Вітвера — Нептуна, Діани, Адоніса та Амфітріти, розташовані на площі Ринок (Рис. 2.4.), а також скульптури римо-католицьких святих, що оперізували Латинську катедру, були серед них перший, щоб бути екранованим.

Рис. 2.4. Візуалізація фонтанів на площі Ринок

Підхід передбачав огортання скульптур для створення ефекту стримування, схожого на мішок для сміття, у разі руйнування вибухом. Цей метод мав на меті зберегти фрагменти, полегшуючи реконструкцію, як пазл. Щоб захистити скульптури, львівські реставратори використали гідробар'єр — дихаючу мембрану, вкриту мінеральною ватою та закутану в паропроникну плівку. Подібним чином білокам'яні скульптури біля Латинського собору були захищені вогнестійкими тканинними матеріалами, що містять базальтові волокна, з металевими сітчастими конструкціями, встановленими для пом'якшення удару вибухової хвилі та сміття. Захисні сітчасті конструкції також розгорнули для пам'ятника Адаму Міцкевичу (Рис. 2.5.). Згодом багато інших скульптур, як самостійних, так і частиною фасадів пам'ятників, було захищено за допомогою аналогічного підходу, щоб запобігти можливому руйнуванню.

Рис. 2.5. Захисні сітчасті конструкції біля пам'ятника Адаму Міцкевичу

Незважаючи на надзвичайно складні обставини, місцева влада, громадські групи та волонтери швидко скоординували зусилля для збереження спадщини. Результатом цих зусиль стало не лише встановлення захисних заходів на пам'ятниках, а й розробка протоколів, які окреслюють дії щодо збереження культурної спадщини під час війни. Хоча ці протоколи не були офіційно схвалені на законодавчому рівні, вони слугували вичерпним підсумком вжитих зусиль та рекомендаціями для міст та спеціалізованих установ, які займаються збереженням спадщини.

Під час війни звернуто увагу на критичну важливість підвищення обізнаності мешканців про цінність культурної спадщини. У Львові, наприклад, де регулярно проводяться заходи з популяризації історико-культурної спадщини, значна кількість небайдужих громадян зголосилася допомогти в охороні пам'яток. Люди спонтанно пропонували свою підтримку, приносячи необхідні інструменти, а будівельні фірми постачали необхідне обладнання для встановлення захисних споруд.

2.3. Збереження історико-культурної спадщини та її вплив на навколишнє середовище

Зацікавлення до історико-культурної спадщини часто досягає піку в найбільш критичні та складні періоди суспільства, включно з часами кризи та війни. Будучи життєво важливою частиною соціального капіталу громади, ця спадщина потребує захисту з боку самої громади для сприяння сталому суспільному розвитку через культурну участь — підвищення обізнаності, толерантності, співпереживання, почуття причетності, довіри, солідарності та громадянської участі. Надійний соціокультурний розвиток в основному спирається на історичну та культурну спадщину, яка не лише підтримує патріотичні настрої як на місцевому, так і на національному рівнях, але й покращує міжкультурні відносини, наприклад, через

туризм. Важливо зазначити, що об'єкти історико-культурної спадщини, зокрема археологічні, мають бути негайно відновлені, якщо вони зазнають серйозної шкоди чи руйнування. Затримка заходів безпеки може зробити відновлення надзвичайно складним або неможливим, тому необхідні постійна пильність і своєчасне втручання. Нині виклики у формуванні національної ідентичності, як зазначає Ростислав Поліщук, зумовлені кількома давніми факторами. До них належать відсутність узгодженої державної культурної політики, спрямованої на виховання єдиної національної та культурної ідентичності серед українців, тривалий вплив радянської спадщини та вплив глобалізації та вестернізації. Проте, очікується, що прийняття європейських цінностей позитивно вплине на реінтеграцію України в європейську спільноту в майбутньому.

Правильно представлена історико-культурна спадщина є життєво важливим інструментом патріотичного виховання, прищеплення національних цінностей і виховання почуття приналежності до громади. Незважаючи на виклики війни, Україна володіє багатим арсеналом як матеріальних, так і нематеріальних історико-культурних цінностей із значним потенціалом для просування як усередині країни, так і за кордоном. Очікується, що ця спадщина відіграватиме ключову роль у післявоєнному сталому розвитку, культурній дипломатії та ширшому духовному та цивілізаційному прогресі людства.

Стратегічне значення історико-культурної спадщини олягає в її глибокому впливі на матеріальне та духовне життя нації, її політичну та економічну динаміку та, по суті, на всі грані суспільного життя. Це центральний елемент об'єднання української нації, надання об'єктивної точки зору на історичні суперечності та формування збалансованого, україноцентричного погляду на історію та культуру. Особливу увагу слід приділити збереженню та популяризації пам'яток пам'ятної архітектури та нематеріальної спадщини, які ідеально підходять для практичної діяльності, культурних проєктів та ініціатив, спрямованих на зміцнення

національної ідентичності, заохочення міжкультурного діалогу, розвиток туризму, вивчення регіональної історії та фольклору.

Збереження історико-культурної спадщини має важливе значення не лише для збереження історичних та культурних цінностей, але й для впливу на навколишнє середовище. Ось декілька ключових аспектів цього взаємозв'язку:

Екологічна стійкість: Багато технік реставрації та консервації включають використання традиційних матеріалів і методів, які часто більш екологічні порівняно з сучасними будівельними матеріалами. Це може знизити вуглецевий слід і сприяти використанню відновлюваних ресурсів.

Біорізноманіття: Історичні пам'ятки та культурні ландшафти часто підтримують унікальні екосистеми. Їх збереження може допомогти захистити місцеві види рослин і тварин, які можуть бути адаптовані до конкретних, історично сформованих умов.

Стійке використання ресурсів: Охорона культурної спадщини може включати і реставрацію існуючих будівель, що допомагає зменшити потребу в новому будівництві та пов'язаних з цим витратах природних ресурсів. Це також сприяє збереженню краєвидів і місцевих особливостей.

Едукація та залучення спільноти: Зусилля по збереженню культурної спадщини можуть залучати місцеві спільноти і надавати їм знання про сталий розвиток та екологічні практики. Також це сприяє розвитку громадської свідомості і цінностей збереження.

Туризм та економіка: Історико-культурна спадщина часто приваблює туристів, що може підтримувати місцеву економіку і сприяти створенню стійких туристичних практик, які зменшують вплив на природу і культурні ресурси.

Збереження культурної спадщини, таким чином, не тільки допомагає зберегти важливі історичні та культурні ресурси, але й відіграє ключову роль у захисті навколишнього середовища, збереженні біорізноманіття, і сприянні стійкому розвитку.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАХОДИ З РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

3.1. Перспективи розвитку історико-культурного туризму у Львівській області

Львів – одне з найпопулярніших туристичних міст України. До війни його щорічно відвідували туристи зі 120 країн світу, найчастіше з Польщі, Німеччини, США, Австрії, Італії, Великобританії, Угорщини, Канади, Франції, Ізраїлю та ін.

Розвиток історико-культурного туризму в області зумовлений численними стратегічними заходами, спрямованими на розвиток туристичної галузі. Ці заходи передбачають подальший розвиток матеріально-технічної бази та туристичної інфраструктури, ефективне використання наявних історико-культурних ресурсів, збереження та реставрацію історико-культурної спадщини, створення умов для реалізації інвестиційних проєктів, підбір та підтримку висококваліфікованих кадрів у промисловості, розширення мережі туристично-екскурсійних маршрутів, організації та підтримки рекламно-інформаційної діяльності. Також існує потреба у розробці та реалізації внутрішніх та міжнародних промоційних кампаній, що висвітлюють історичну спадщину та туристичні можливості Львова та Львівської області. Це стимулювання та підтримка організації національних та міжнародних наукових, культурних та ділових заходів (фестивалів, мистецьких семінарів, виставок), впровадження та популяризація освітніх туристичних програм, підтримка зусиль місцевої влади у цій сфері [37].

Однією із значних проблем в управлінні індустрією туризму є відсутність необхідної точної статистичної інформації про туристів. Було б доцільно запланувати у співпраці з іноземними партнерами створення єдиної системи збору та обробки статистичної інформації для міста Львова та області. Ця система дозволила б точніше

зрозуміти зміни туристичних потоків і краще оцінити вплив різних управлінських рішень.

Однією з головних передвоєнних проблем було недостатнє просування регіону за кордоном, зокрема на ринках Америки та Азії. Необхідно активізувати інформаційно-рекламну діяльність і розповсюдити її на великих міжнародних туристичних виставках і ярмарках. Це й організація прес-конференцій для популяризації туристичних можливостей Львівщини. У післявоєнний період просувати Україну як туристичний напрямок буде легше, оскільки через війну країна привернула значну міжнародну увагу. Основна увага буде зосереджена на створенні ефективної програми залучення туристів та створенні вигідних умов для інвесторів.

Область багата історико-культурними пам'ятками, більше половини яких знаходиться у Львові, визнаному культурною спадщиною міста. Крім того, стратегічне розташування регіону на перехресті транспортних і культурних шляхів, що з'єднують Україну з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, робить його привабливим для туристів із Центральної та Східної Європи [38].

Ці сприятливі умови дозволяють розглядати та аналізувати туристичний сектор Львівської області як галузевий кластер. Його туристичний потенціал, який включає як матеріальні, так і нематеріальні ресурси, що привертають інтерес до території та становлять основу для туристичної діяльності, може бути реалізований лише за умови створення відповідних інституцій. Це особливо актуально для історико-культурного туризму, для формування та розвитку якого потрібні спеціальні інституції.

Аналіз системи туристичної діяльності Львівської області в контексті культурного туризму дозволяє виявити її безпосередній зв'язок із туристичним іміджем регіону. Цей імідж будується на етно-фольклорному, історичному та зеленому туризмі. Етно-фольклорний туризм, хоча і не завжди представлений спеціалізованими туристичними продуктами, є невід'ємною частиною багатьох

доступних туристичних пропозицій, таких як тури та екскурсії. Він базується на образі Львівщини як історичної української землі, носія української національної ідентичності та частини «українського П'ємонту» поряд з Івано-Франківською та Тернопільською областями. Регіон також визнаний своєю роллю в опорі комуністичному режиму разом з іншими частинами Східної Галичини та Західної України. Львів розглядається як культурна столиця Західної України та хранитель давніх культурних традицій, пов'язаних із імперією Габсбургів.

Етнокультурна специфіка Львівської області – це суміш традиційних національних спільнот, зокрема польського, вірменського, єврейського та німецького впливів, що відображено у взаємному запозиченні традицій, етнографії та фольклору. Багато історичних місць у регіоні, що є частиною спадщини цих етнічних спільнот, представлені в ностальгічних турах, які підпадають під етно-фольклорну категорію історико-культурного туризму [34].

Історико-культурний туризм, є важливим аспектом культурного туризму. Це загальноприйнятий метод розвитку сільської місцевості в усьому світі та підтримує традиційний сільський спосіб життя в економічному та соціальному плані. На Львівщині є природний заповідник «Розточчя», два заказники загальнодержавного значення («Яворівський» і «Сколівські Бескиди»), три ландшафтні парки («Верхньодністровські Бескиди», «Надсянський» і «Знесіння»), 37 заказників. До мережі також входять 48 заповідних урочищ, 261 парк з пам'ятками садово-паркового мистецтва, 176 пам'яток природи, що створює значний потенціал для розвитку зеленого туризму. До регіональних кластерів зеленого туризму Львівської області належать «Оберіг», «Кам'янець», «Екотур».

Розвиток культурного туризму значною мірою залежить від діяльності закладів культури та мистецтва, а також від розвитку ділових стосунків. Ділові відносини в рамках культурного туризму охоплюють індустрію МІСЕ - "Зустрічі, інсентиви, конференції, виставки". Це включає широкий спектр заходів, таких як

контакти з громадськістю (візити, конгреси), наукові заходи (конференції, семінари, конгреси), комерційні презентації (виставки, ярмарки), а також професійне спілкування [10]. У Львівській області «Клуб ділових людей» часто виступає як регіональний бізнес-форум [17].

Програми транскордонного співробітництва відіграють значну роль у просуванні та розвитку культурного туризму. Яскравим прикладом є міжнародний проект «Перлини Східної Європи: створення та просування продуктів міського культурного туризму в транскордонному просторі», який об'єднав шість міст – Львів, Івано-Франківськ, Коломию та польські міста Люблін, Замостя, і Пшеворськ. Цей проект був частиною ширшої програми транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, спрямованої на розвиток міського культурного туризму.

Історико-культурний туризм у Львівській області – це не лише знайомство з унікальною історією, міською культурою, а й насолода відпочинком у гірських районах Славського, Волосянки, Тисовця, Орявчика. Бренд «традиційна львівська гостинність» відіграє вирішальну роль у формуванні туристичної привабливості регіону. В Україні імідж Львівської області підвищують її регіональні культурні особливості, зокрема відома ввічливість її мешканців, що сприяє комфортному спілкуванню туристів [40].

Це міркування поширюється також на лікувально-оздоровчий туризм, коли туристи на тривалий час залишаються в курортних містах і селах Львівської області (наприклад, Трускавець, Моршин, Східниця, Немирів) з метою оздоровлення та залучення до місцевої культурної спадщини.

Для максимізації туристичного потенціалу Львівської області необхідно реалізувати регіональну політику, орієнтовану на її можливості як туристичної дестинації. Пропоновані заходи включають:

– розширення використання державно-приватного партнерства, у тому числі концесії, для модернізації туристичної та транспортної інфраструктури, розвитку

природних ресурсів (джерел мінеральних вод і лікувальних грязей), реконструкції, збереження та реставрації пам'яток культури. Це має передбачати надання туристичних об'єктів і природних ресурсів у довгострокову оренду на умовах капітальної реставрації, належного утримання пам'яток архітектури, відкритого доступу та збереження навколишнього середовища;

– подання заявок на проведення великих спортивних (світового та європейського рівня) та гуманітарних заходів (музичні, пісенні фестивалі та конкурси, тематичні фестивалі, виставки тощо) з метою забезпечення заповнюваності готелів, розвитку внутрішнього туризму, розвитку соціального, винахідницького, ділового та молодіжного туризму;

– розробку та реалізацію регіональних і місцевих програм залучення інвестицій у депресивні та гірські регіони Львівської області, які мають значний туристично-рекреаційний потенціал. Ці програми мають бути спрямовані на заміну державного бюджетного фінансування проектів економічного розвитку шляхом створення інвестиційних фондів, кластерів та інших інвестиційних інфраструктур, залучення іноземних інвесторів та коштів трудових мігрантів. Успішний іноземний досвід слід використовувати для стимулювання інвестицій у сектори туризму та рекреації цих територій;

– розробку організаційно-економічних заходів щодо стимулювання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері туризму. Це і залучення іноземних спеціалістів до навчального процесу, і розвиток затребуваних спеціальностей (таких як аніматори, середній і низовий обслуговуючий персонал готелів і ресторанів), і формування навчально-консультаційних центрів на базі навчальних закладів та органів місцевого самоврядування для власників об'єктів сільського, зеленого, агротуризму, ремісничого туризму;

– започаткування інформаційно-комунікаційних заходів, спрямованих на поширення успішного європейського та вітчизняного досвіду створення садиб

зеленого туризму, туристичних кластерів, підвищення наповнюваності засобів розміщення. Це має бути спрямоване на місцеве населення, туристичних операторів, агентів та потенційних інвесторів у готельно-ресторанний та санаторно-курортний бізнес [36].

Пропагувати можливості та переваги туристично-рекреаційного комплексу Львівщини шляхом активізації участі в обласних, всеукраїнських та міжнародних виставках, салонах, ярмарках, форумах представників туристичного бізнесу, готельно-ресторанного господарства, санаторіїв, пансіонатів, культурно-мистецьких закладів, установи. Це сприятиме збільшенню потоку вітчизняних та іноземних туристів та залученню інвестицій для нових туристично-рекреаційних проектів у регіоні. Для ефективної популяризації туристично-рекреаційного потенціалу Львівської області:

- обласним та місцевим управлінням туризму, рекреації та культури брати участь у всеукраїнських, регіональних та міжнародних виставках, ярмарках, салонах зведеним стендом, який представляє Львівську область, рекламуючи індивідуальні та кластерні туристичні послуги;

- проводити активні сезонні рекламні кампанії на національному та зарубіжному телебаченні з метою популяризації зимового, літнього та культурного відпочинку, обслуговування різних вікових груп та профільного туризму у Львівській області;

- активно популяризувати новий туристичний бренд Львівщини, розвивати та популяризувати бренд «7 чудес Львівщини» в Україні та за кордоном для висвітлення окремих туристичних продуктів та рекламування об'єктів культурного, історичного, архітектурного чи природного значення;

- Регулярно оновлювати туристичну інформацію на туристичному порталі Львівської ОДА, складати, публікувати та поширювати календар туристично-культурних подій Львівської області, окрім подій міста Львова.

Тому розвиток індустрії історико-культурного туризму на Львівщині потребує скоординованих зусиль по всій Україні. Важливо сприяти активній співпраці між державним і приватним секторами для підтримки індустрії туризму регіону та підвищення обізнаності туристів про його культурні та історичні визначні пам'ятки. Проведення ефективних рекламних кампаній, проведення тендерів на реставрацію та популяризацію об'єктів культурної спадщини дозволить вирішити багато проблем, пов'язаних із руйнуванням пам'яток історії та культури, сприятиме формуванню та зміцненню позитивного іміджу регіону.

Для повного ознайомлення туристів з культурно-історичною спадщиною доцільно розширити мережу меморіальних музеїв та музейних комплексів у складі національної системи туристсько-екскурсійних маршрутів. Створення тематичних меморіальних музеїв чи комплексів є найефективнішим способом адаптації історичних пам'яток як об'єктів культурно-освітнього туризму. Подальші дослідження культурного туризму разом із розробкою та реалізацією перспективних проектів є необхідними для виведення галузі на новий рівень розвитку в регіоні.

3.2. Заходи для розвитку туристичної діяльності на базі історико-культурного потенціалу в регіоні

Враховуючи сприятливі передумови та певні виклики у розвитку туризму Львівщини, важливою є підтримка та координація індустрії історико-культурного та освітнього туризму в Україні. До 70% об'єктів історико-культурної спадщини перебувають у незадовільному стані, кожна десята – в аварійному стані, потребує реставрації чи реконструкції для туристичного відвідування. В Україні недостатньо використовується історико-культурна спадщина для формування спільної ідентичності, об'єднання громадян різних регіонів, формування позитивного національного іміджу.

Позитивних змін можна досягти через інтенсивний розвиток туристичної інфраструктури та співпрацю державного та приватного секторів у просуванні туристичного потенціалу регіону. Стимулювання розвитку туристичного продукту та ефективна реалізація державної та регіональної туристичної політики сприятимуть збільшенню туристичних потоків та доходів. Це також сприятиме зростанню зайнятості в туризмі та суміжних галузях, популяризації Львівщини як безпечного та привабливого місця культурно-освітнього туризму, створенню сприятливих економічних, правових та організаційних умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у туристичну галузь [35].

У «Стратегії розвитку туризму і курортів на період до 2026 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р», наголошується, що вирішення системних проблем у сфері туризму потребує стратегічно орієнтованої державної політики. Ця політика має визначити пріоритетність туризму, запровадити економічні та правові механізми розвитку туристичної інфраструктури, вжити інформаційно-маркетингових заходів для формування туристичного іміджу України. Важливо, що регіональна політика повинна використовувати сучасні технології та методи для просування та розвитку туризму. Враховуючи туристичний потенціал Львівщини, необхідним є системний підхід до розвитку туристичної галузі та виконання комплексних завдань і заходів.

Для вирішення проблеми недостатнього розвитку культурно-пізнавального туризму стратегічною є розробка маркетингових планів регіональних територій (районів і міст) з техніко-економічним обґрунтуванням розвитку історико-культурних, курортних і туристичних об'єктів. Ці сайти мають унікальне значення для місцевого, регіонального, а іноді національного чи міжнародного позиціонування.

Створення іміджевих брендів має бути спрямоване на збереження та раціональне використання визначних історико-культурних пам'яток, інтеграцію їх

у туристичну інфраструктуру, розвиток археологічних та історико-туристичних маршрутів, оновлення та розширення музейних експозицій, підвищення інформаційної та експозиційної цінності історичних об'єктів, охорону пам'яток від неправильне використання.

Враховуючи виклики розвитку історико-культурного туризму у Львівській області, розроблено програму розвитку культурно-пізнавального туризму:

– Мета програми: Перетворення туризму на прибуткову галузь для економіки Львівщини, що сприятиме соціально-економічному розвитку шляхом збільшення надходжень до бюджету за рахунок податків та валютних надходжень, залучення інвестицій, створення робочих місць, створення сприятливих умов для відпочинку мешканців та гостей міста. , зберігаючи та раціонально використовуючи культурну, історичну та природну спадщину [42].

– Обґрунтування програми: Культурно-пізнавальний туризм впливає з великого інтересу до величезного пізнавального потенціалу регіону, що охоплює численні архітектурні, історичні, літературні та археологічні пам'ятки, а також фестивалі, обряди та інші культурні заходи. Сучасний етап розвитку Львівської області та міста Львова як центрів культурно-освітнього туризму сформований суспільними інноваціями та успадкованими традиціями. Це вимагає високих організаційних стандартів для створення культурно-освітнього хабу, який відповідає міжнародним стандартам якості та комфорту, зберігає унікальний архітектурно-ландшафтний комплекс історичного центру, покращує функціонально-планувальну організацію відповідно до сучасних тенденцій і перспектив туризму, відновлює історичну пам'ять міста, формування ансамблів, що приваблюють туристів.

– Матеріально-технічна база: Необхідно скоординувати зусилля між органами управління та підприємствами щодо відновлення туристичних об'єктів. У справі збереження пам'яток історії та культури необхідна участь бізнесу, яка може

передбачати передачу експозиційних об'єктів в оренду суб'єктам, відповідальним за їх утримання, реконструкцію та благоустрій. Комплексні інвестиційні проекти мають бути спрямовані на розвиток інфраструктури шляхом інтеграції цих об'єктів у комплексні тури. Необхідно активізувати інвестиції в інфраструктуру, можливо, шляхом створення місцевих туристичних комплексів та розвитку відповідної інфраструктури, такої як мережа доріг, зв'язок, енергетика та соціальна інфраструктура.

– Маркетингово-рекламно-інформаційне забезпечення: необхідно розвивати інтернет-маркетинг, створювати та просувати туристичні бренди на основі унікальних культурно-пізнавальних турпродуктів. Слід розробити програми проведення маркетингових досліджень попиту та пропозиції, оцінки та прогнозування ситуації на туристичному ринку, рекламно-інформаційної підтримки. Удосконалювати систему діяльності туристично-інформаційних центрів, готувати та видавати друковані матеріали (буклети, каталоги тощо), що висвітлюють історико-культурний потенціал Львівської області [40].

– Розвиток туристичних маршрутів за участі історико-культурних об'єктів: слід розробити нові тури, які досліджують невикористаний потенціал культурного туризму, а існуючі туристичні маршрути слід оновити, щоб включити культурні об'єкти, які раніше не використовувалися. Туристичні пам'ятки та екскурсії слід включити до туристичних пакетів, які пропонують великі туроператори.

– Реставрація та консервація пам'яток архітектури: слід докласти зусиль для підвищення привабливості пам'яток архітектури як для громадян України, так і для іноземних гостей. Необхідно провести інвентаризацію об'єктів традиційної культурної спадщини регіону, зберегти дерев'яну та сакральну архітектуру, особливо це актуально в умовах сьогодення, тобто в період війни.

– Відродження традиційних ремесел і культурних напрямів: Організовувати конкурси народної творчості, підтримувати шкільні гуртки народних промислів,

розвивати традиційні народні промисли, популяризувати елементи регіональної традиційної культури.

– Підтримка культури та мистецтва національних меншин: слід підтримувати творчі колективи в районах концентрації національних меншин, заохочувати аматорські колективи, окремих виконавців, районних представників національних меншин до участі в конкурсах і фестивалях.

– Розвиток музейно-культурної сфери: необхідно створити ефективне нормативно-правове та інституційне середовище для музеїв, підвищити кваліфікацію керівних кадрів культури та мистецтва, впровадити сучасні інформаційні продукти, зокрема додатки для смартфонів.

– Навчання персоналу: Для перенавчання та підвищення кваліфікації персоналу необхідно залучати сторонніх спеціалістів, а навчання проводити без відриву від виробничої діяльності. Слід запровадити систему замовлення на підготовку спеціалістів, організувати закордонне стажування фахівців з туризму та професорсько-викладацького складу в рамках міжнародних проектів та корпоративних обмінів. Навчальні процеси з підготовки кадрів мають бути вдосконалені відповідно до потреб ринку.

Очікувані результати: Програма спрямована на створення конкурентоспроможного туристичного продукту, що задовольняє потреби населення в активному та комплексному відпочинку, культурному залученні, розширеному світогляді та контактах. Це забезпечить комплексний розвиток Львівської області та міста Львова з урахуванням їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та раціональному використанні культурної та природної спадщини. Програма також збільшить внесок туризму в економічні показники міста та області, сприятиме створенню робочих місць, збільшенню податкових надходжень до міського та державного бюджетів, залученню іноземної валюти.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у використанні історико-культурної спадщини

Аналіз стану охорони праці виконується з метою встановлення відповідності робочих місць, виробничих процесів, техніки і обладнання, нормативно-правовим актам, а також виявлення причин виробничих травм і професійних захворювань у сфері ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій. Для аналізу використовуються знання, набуті під час вивчення курсу “Охорона праці та безпека життєдіяльності”, статистичні дані стосовно охорони праці організацій і підприємств сфери туризму, за матеріалами яких виконується бакалаврська робота. У цьому підрозділі пропонується висвітлити такі питання:

- відповідальність за організацію охорони праці в підприємстві, організації;
- особливості дотримання вимог трудового законодавства під час організації праці і технологічних процесів при різних заходах та різновидах туристичної сфери;
- дотримання вимог щодо проведення інструктажів (вступного, первинного на робочому місці, повторного, цільового, позапланового);
- аналіз стану протипожежних заходів;
- аналіз виробничого травматизму і професійних захворювань за роки, що аналізуються у бакалаврській роботі (з визначення показників травматизму за статистичним методом – перелік джерел інформації у додатках).

Заходи щодо поліпшення стану виробничої санітарії і гігієни праці здійснюються з метою створення безпечних умов праці шляхом: доведення до нормативного рівня показників виробничого середовища за елементами умов праці

(технічні та технологічні рішення); захисту працівників від дії шкідливих виробничих чинників.

До показників ефективності заходів щодо поліпшення виробничої санітарії і гігієни праці належать:

а) зміни стану умов праці: зміна кількості засобів виробництва, приведених у відповідність до вимог стандартів безпеки праці; поліпшення санітарно-гігієнічних показників виробничого середовища; покращання психофізіологічних показників, зменшення фізичних і нервово-психічних навантажень, покращання естетичних показників, раціональне компонування робочих місць і упорядкування робочих приміщень і території тощо;

б) соціальні результати заходів: збільшення кількості робочих місць, що відповідають нормативним вимогам; зниження рівня виробничого травматизму; зменшення кількості випадків професійної захворюваності; зменшення плинності кадрів через незадовільні умови праці; престиж та задоволення працею;

в) економічні результати заходів щодо поліпшення умов праці виражаються у вигляді економії за рахунок зменшення збитків внаслідок аварій, нещасних випадків і професійних захворювань тощо [3].

Розробка пункту передбачає аналіз стану та заходи щодо покращання умов праці і виробничого побуту із врахуванням організаційно-правових, санітарно-гігієнічних вимог під час виконання робіт за темою дипломної роботи.

У пункті потрібно охарактеризувати:

1) назва і розташування підприємства, загальна характеристика виконуваних робіт, наданих послуг і перелік шкідливих виробничих чинників, наявність та причина виробничого травматизму та професійних захворювань при виконанні і наданні туристичних послуг, функціонування служби охорони праці на підприємстві, що надає туристичні послуги, виконання основних завдань і функцій з охорони праці, відповідальність посадових осіб за організацію безпечних

умов праці, проведення навчань, інструктажів та перевірки знань з охорони праці, наявність журналів реєстрації інструктажів, забезпечення засобами індивідуального захисту, тощо.

2) особливості локації підприємства (туристичної організації), виробничих і допоміжних приміщень відповідно до чинних санітарно-гігієнічних вимог;

3) санітарно-гігієнічні умови пропонованих і виконаних робіт в структурних підрозділах підприємства (філіали, відділення) відповідно до завдання на бакалаврську роботу;

4) вплив на штатних працівників підприємства кліматичних умов (температура, вологість, освітлення, запиленість, загазованість, шум, вібрація, різні види опромінення тощо – вказати нормативні документи, норми параметрів);

5) особливості організації роботи і відпочинку персоналу, а також водно-питтєвого режиму та режиму харчування працівників туристичної сфери та користувачів галузі туризму [11].

Доцільно охарактеризувати стан виробничої санітарії і гігієни праці в загальному з рекомендаціями щодо профілактичних заходів запобігання нещасним випадкам та захворюванням на виробництві. Особливу увагу потрібно спрямувати на використання сучасних засобів індивідуального та колективного захисту, рівень кваліфікації персоналу, допуски до роботи. Необхідно передбачити заходи дотримання правил безпеки праці, загальної санітарії і гігієни під час проведення туристичних заходів з підвищеною небезпекою (транспортні роботи, екскурсії по гірських масивах, водних та заболочених об'єктах, лісових масивах, підземних печерах тощо).

Розробка рекомендацій з виробничої санітарії і гігієни праці під час виконання різних видів робіт у туристично-рекреаційних комплексів дає змогу систематизувати знання і запропонувати низку безпечних заходів, дотримання яких

уможливить виконання робіт з врахуванням мінімальної ймовірності виникнення небезпечних умов та ситуацій.

Аналізуючи охорону праці та вдосконалення виробничої санітарії та гігієни праці в контексті використання історико-культурної спадщини, необхідно звернути увагу на декілька основних напрямків. Ось структурований підхід:

Аналіз сучасного стану охорони праці

Визначення ризику: визначте конкретні небезпеки, пов'язані з роботою на історичних об'єктах, наприклад вплив цвілі, свинцю, азбесту та інших шкідливих речовин, які часто зустрічаються в старих будівлях. Також враховуйте ергономічні ризики через роботу у фізично важких або незвичайних положеннях.

Відповідність нормативним вимогам: перевірте та оцініть дотримання чинного трудового законодавства та нормативних актів, які застосовуються до роботи зі збереження спадщини. Це включає стандарти, встановлені агенціями з охорони праці.

Звіти про нещасні випадки та інциденти: аналізуйте минулі записи про нещасні випадки на виробництві та інциденти зі здоров'ям, щоб визначити загальні ризики та тенденції в проектах зі збереження спадщини.

Заходи щодо поліпшення виробничої санітарії та гігієни праці

Навчання та освіта: запровадити комплексні навчальні програми, зосереджені на конкретних ризиках, пов'язаних із збереженням історичних будівель та артефактів. Навчання має охоплювати належне використання засобів індивідуального захисту (ЗІЗ), безпечне поводження з небезпечними матеріалами та процедури реагування на надзвичайні ситуації.

Захисне обладнання: переконайтеся, що всі працівники мають доступ до необхідних ЗІЗ, таких як респіратори, рукавички, шоломи та захисний одяг, і належним чином користуються ними, що відповідає конкретним завданням і небезпеці, яким вони піддаються.

Покращення вентиляції та освітлення: покращте робоче середовище, забезпечивши належні системи вентиляції, щоб контролювати вплив шкідливих речовин. Адекватне освітлення має вирішальне значення як для безпеки, так і для точності, необхідних під час консерваційних робіт.

Моніторинг стану здоров'я: запровадьте регулярні перевірки здоров'я та програми моніторингу для виявлення ранніх ознак професійних захворювань. Це особливо важливо для працівників, які працюють з токсичними речовинами або працюють у середовищах, які можуть загострити респіраторні чи інші хронічні захворювання [13].

Протоколи безпеки: розробіть і запровадьте суворі протоколи безпеки, адаптовані до унікальних потреб і викликів роботи з історичними та культурними артефактами. Ці протоколи повинні включати детальні процедури поводження з артефактами, дії в надзвичайних ситуаціях і запобігання нещасним випадкам.

Оцінка ергономіки: регулярно оцінюйте робочі умови та процеси, щоб переконатися, що вони ергономічні, щоб запобігти захворюванням опорно-рухового апарату та іншим фізичним травмам, пов'язаним із повторюваними рухами чи неправильною поставою.

Культурна компетентність: враховуючи важливість артефактів і місць, важливо включити навчання з культурних та історичних аспектів, гарантуючи, що працівники цінують і розуміють цінність предметів і споруд, які вони зберігають.

Реалізація цих заходів сприятиме не лише підвищенню безпеки та здоров'я працівників, які залучені до збереження історико-культурної спадщини, а й сприятиме довговічності та цілісності самих об'єктів спадщини. Такий комплексний підхід допомагає гарантувати, що зусилля зі збереження є безпечними та ефективними, поважаючи як культурне значення артефактів, так і добробут працівників.

4.2. Пожежна безпека

Характеризується система протипожежного захисту у історико-культурних об'єктах, як сукупність організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на запобігання дії на людей небезпечних чинників пожежі і обмеження збитків. Наголошується на небезпечних чинниках пожежі, дія яких призводить до травми, отруєння або загибелі людини, а також до матеріальних збитків. Можливість виникнення пожежі на виробництві (в побуті) оцінюється ймовірністю, яка залежить від можливості виникнення умов, необхідних для виникнення загоряння.

В загальному подається характеристика категорій приміщень за вибухо- і пожежною безпекою, наявність первинних засобів гасіння пожеж, протипожежної сигналізації і водопостачання, категорія приміщень за Правилами улаштування електроустановок, організаційні заходи запобігання ураженню електричним струмом тощо.

Також наводиться характеристика пожежної безпеки на територіях (акваторіях), де здійснюється надання туристичних послуг і сервісів, та розробляються запобіжно-профілактичні заходи для унеможливлення виникнення пожеж при вказаних роботах [29].

Розробляються рекомендації пожежної профілактики, як комплексу організаційних і технічних заходів, спрямованих на гарантування безпеки людей, запобігання пожежі, обмеження її поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі. Організаційні і технічні заходи запобігання виникненню пожежі повинні розроблятися відповідно до вимог правил пожежної безпеки.

Пожежна безпека має першочергове значення в історико-культурних об'єктах для забезпечення безпеки відвідувачів, співробітників і самих об'єктів. Ось кілька основних заходів та міркувань пожежної безпеки при використанні туристично-рекреаційних комплексів:

Адекватні системи виявлення пожежі та сигналізації: установіть та обслуговуйте надійні системи виявлення пожежі, такі як детектори диму, датчики тепла та пожежна сигналізація, по всьому комплексу. Ці системи слід регулярно перевіряти та перевіряти, щоб забезпечити належне функціонування. Впровадити ефективну систему сигналізації, яка може швидко сповістити мешканців у разі пожежі [30].

Системи пожежогасіння: залежно від розміру та планування комплексу, розгляньте можливість встановлення автоматичних систем пожежогасіння, таких як спринклерні або газові системи гасіння. Ці системи можуть допомогти контролювати або гасити пожежі на ранній стадії, зменшуючи потенційні збитки та захищаючи життя.

Чіткі шляхи евакуації та вказівники: переконайтеся, що на території комплексу є чіткі маршрути евакуації та видні вказівники, які вказують на пожежні виходи, місця збору та процедури екстреної евакуації. Проводьте регулярні тренування та тренінги, щоб ознайомити працівників з протоколами евакуації та ознайомити відвідувачів з найближчими виходами та процедурами евакуації.

Відповідні вогнегасники та пожежні гідранти: розмістіть легкодоступні вогнегасники у відповідних місцях по всьому комплексу, особливо в зонах високого ризику, таких як кухні, підсобні приміщення та складські приміщення. Крім того, переконайтеся, що пожежні гідранти розташовані у стратегічному місці та легкодоступні для аварійних служб.

Технічне обслуговування електричних систем: регулярно перевіряйте та обслуговуйте електричні системи в межах комплексу, щоб запобігти електричним несправностям і зменшити ризик пожежі, спричиненої електричними несправностями. Це включає перевірку проводки, розеток, автоматичних вимикачів та електричного обладнання на наявність будь-яких ознак пошкодження чи зносу. Заохочуйте працівників негайно повідомляти про будь-які проблеми з електрикою.

Навчання та освіта з питань пожежної безпеки: Проведіть комплексне навчання з пожежної безпеки для всіх працівників, включаючи інструктаж щодо запобігання пожежі, процедур евакуації, правильного використання вогнегасників та поінформованості про потенційну небезпеку пожежі. Переконайтеся, що працівники ознайомлені з розташуванням і роботою обладнання пожежної безпеки.

Зберігання та поводження з небезпечними матеріалами: якщо комплекс обробляє або зберігає небезпечні матеріали, застосуйте відповідні методи зберігання, щоб мінімізувати ризик пожежі. Зберігайте легкозаймисті речовини у спеціально відведених місцях з належною вентиляцією, вогнестійкими контейнерами та чітким маркуванням. Навчіть працівників безпечному поводженню та зберіганню небезпечних матеріалів.

Регулярні перевірки та технічне обслуговування: Проводьте планові перевірки систем пожежної безпеки, включаючи пожежну сигналізацію, спринклери, аварійне освітлення та протипожежні двері. Заплануйте регулярне технічне обслуговування та тестування цих систем, щоб переконатися, що вони знаходяться в оптимальному робочому стані. Негайно вирішуйте будь-які виявлені проблеми [35].

Знаки та інструкції з протипожежної безпеки: встановіть чіткі та видимі знаки протипожежної безпеки по всьому комплексу, включно з інструкціями щодо правильного використання обладнання для пожежної безпеки та контактними телефонами для екстрених випадків. Ці знаки мають бути легко зрозумілими та добре видимими як для працівників, так і для відвідувачів.

Співпраця з місцевими пожежними службами: Встановіть позитивні робочі відносини з місцевими пожежними службами. Поділіться відповідною інформацією про комплекс, включаючи плани території, контактні дані для надзвичайних ситуацій і будь-які конкретні заходи пожежної безпеки. Регулярно спілкуйтеся з

пожежною службою, щоб переконатися, що вони знайомі з плануванням та унікальними особливостями комплексу.

Пожежна безпека - це постійний процес, який потребує постійної уваги, навчання та обслуговування. Впроваджуючи ці заходи, туристично-рекреаційні комплекси можуть значно знизити ризик виникнення пожеж, захистити життя та майно, забезпечити безпечне середовище для відвідувачів і працівників.

Пожежна безпека є важливим моментом під час відвідування або управління історичними та культурними об'єктами. Ці місця часто особливо вразливі до вогню через свій вік, будівельні матеріали та цінність їхніх незамінних артефактів. Забезпечення пожежної безпеки передбачає кілька стратегічних і практичних кроків: оцінка ризику, протипожежні заходи, встановлення систем виявлення та гасіння пожежі, планування готовності та реагування на надзвичайні ситуації, інформація про громадську безпеку, регулярні огляди та оновлення, особливі міркування щодо історичних місць. Реалізація цих заходів може значно підвищити пожежну безпеку історико-культурних об'єктів, захистити як відвідувачів, так і безцінну культурну спадщину, що в них зберігається.

4.3. Інструкція з охорони праці

Відповідно до завдання у цьому пункті розробляють інструкцію з охорони праці або пожежної безпеки відповідно до вивчених на практичних заняттях з «Основ охорони праці» методик.

Інструкція повинна містити такі розділи: загальні положення; вимоги безпеки перед початком роботи; вимоги безпеки під час виконання роботи; вимоги безпеки після закінчення роботи; вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

Розділ «Загальні положення» повинен містити:

-відомості про сферу застосування інструкції;

-загальні відомості про об'єкт розробки: визначення робочого місця працівника даної професії (виду робіт) в залежності від тривалості його перебування на ньому протягом робочої зміни (постійне чи непостійне); коротка характеристика технологічного процесу та обладнання, що застосовується на цьому робочому місці;

-умови і порядок допуску працівників до самостійної роботи за професією або до виконання відповідного виду робіт (вимоги щодо віку, стажу роботи, статі, стану здоров'я, проходження медоглядів, професійної освіти та спеціального навчання з питань охорони праці, інструктажів, перевірки знань тощо);

-вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку, що стосуються питань охорони праці для даного виду робіт або професії, а також відомості про специфічні особливості організації праці і технологічних процесів та про коло трудових обов'язків працівників даної професії (що виконують даний вид робіт);

-характеристику основних небезпечних та шкідливих виробничих факторів для даної професії (виду робіт), особливості їх впливу на працівника;

-перелік видів спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, що належать до видачі працівникам даної професії (виду робіт) згідно з чинними нормами, із зазначенням стандартів або технічних умов на них;

-вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник під час виконання роботи [30].

Розділ «Вимоги безпеки перед початком роботи» повинен містити:

-порядок приймання зміни у випадку безперервної роботи, в тому числі при порушенні режиму роботи виробничого обладнання або технологічного процесу;

-порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;

-порядок перевірки справності обладнання, інструменту, захисних пристроїв небезпечних зон машин і механізмів;

-порядок повідомлення роботодавця про виявлені несправності обладнання, пристроїв, пристосувань, інструменту, засобів захисту тощо.

Розділ «Вимоги безпеки під час роботи» повинен містити:

-відомості щодо безпечної організації праці, про прийоми та методи безпечного виконання робіт, правила використання технологічного обладнання, пристроїв та інструментів, а також застереження про можливі небезпечні, неправильні методи та прийоми праці, які заборонено застосовувати;

-вказівки щодо порядку утримання робочого місця в безпечному стані;

-можливі види небезпечних відхилень від нормального режиму роботи обладнання та технологічного регламенту і способи їх усунення;

-вимоги щодо використання засобів індивідуального та колективного захисту від шкідливих і небезпечних виробничих факторів;

-умови, за яких надання робіт і послуг повинно бути зупинено (технічні, метеорологічні, санітарно-гігієнічні та соціально-політичні умови тощо);

-вимоги щодо забезпечення пожежо- та вибухобезпеки; порядок повідомлення роботодавця про нещасні випадки чи раптові захворювання, факти порушення технологічного процесу, виявлені несправності обладнання, устаткування, пристроїв, інструменту, засобів захисту та про інші небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що загрожують життю і здоров'ю працівників.

Розділ «Вимоги безпеки після закінчення роботи» повинен містити:

-порядок безпечного вимикання, зупинення, розбирання, очищення і змащення обладнання, пристроїв, машин, механізмів та апаратури;

-порядок здавання робочого місця;

-вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник після закінчення роботи;

-порядок повідомлення роботодавця про всі недоліки, що виявились у процесі роботи.

Розділ «Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях» повинен містити:

- відомості про ознаки можливих аварійних ситуацій, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо);

- відомості про засоби та дії, спрямовані на запобігання можливим аваріям;

- порядок дій, особисті обов'язки та правила поведінки працівника при виникненні аварії згідно з планом її ліквідації;

- порядок повідомлення роботодавця про аварії та ситуації, що можуть до них призвести;

- відомості про порядок застосування засобів протиаварійного захисту та сигналізації.

При викладенні тексту інструкції необхідно керуватися такими правилами:

- текст інструкції повинен бути стислим, зрозумілим і не допускати різних тлумачень;

- інструкція не повинна містити посилань на нормативні акти, вимоги яких враховуються при її розробці. За необхідності ці вимоги відтворюються дослівно;

- треба вживати терміни і визначення, прийняті в Законі України «Про охорону праці», ДСТУ 2293-93 ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення», ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій» та в інших нормативних актах; у тексті інструкції не допускається застосування невластивих для нормативних актів зворотів розмовної мови, довільних словосполучень, скорочення слів, використання різних термінів для одного поняття, а також іноземних слів чи термінів за наявності рівнозначних слів чи термінів в українській мові; допускається застосування лише загальноприйнятих скорочень і аббревіатур, а також заміна застосованих у даній інструкції словосполучень скороченням або аббревіатурою за умови повного відтворення цього словосполучення при першому згадуванні в тексті із зазначенням у дужках відповідного скорочення чи аббревіатури; у тексті інструкції слід уникати викладу

вимог у формі заборони, а при необхідності слід давати пояснення, чим викликана заборона; не повинні застосовуватися слова «категорично», «особливо», «обов'язково», «суворо» та ін., оскільки всі вимоги інструкції є однаково обов'язковими; для наочності окремі вимоги інструкції можуть бути ілюстровані малюнками.

Провести оцінку ризиків: Визначити потенційні небезпеки та ризики, характерні для туристично-рекреаційного комплексу. Проводьте регулярні оцінки ризиків, щоб оцінити умови на робочому місці, завдання та види діяльності, які можуть становити ризик для безпеки працівників. Задokumentуйте результати оцінки ризиків і запровадьте відповідні заходи для зменшення виявлених ризиків.

Забезпечити відповідне навчання: Пропонувати регулярні заняття з охорони праці та техніки безпеки для всіх працівників. Переконайтеся, що співробітники навчені діяти у надзвичайних ситуаціях, правильному використанню засобів безпеки, поводженню з небезпечними матеріалами та будь-яким конкретним протоколам безпеки, що стосуються їхніх ролей. Зберігайте записи про навчання, щоб забезпечити відповідність і відстежувати рівень кваліфікації співробітників.

Використовуйте засоби індивідуального захисту (ЗІЗ): визначте засоби індивідуального захисту, необхідні для виконання конкретних завдань, і переконайтеся, що працівники мають доступ до необхідного захисного обладнання та належним чином його використовують. Це може включати такі предмети, як шоломи, захисні окуляри, рукавички, захисний одяг і взуття. Регулярно перевіряйте та обслуговуйте ЗІЗ, щоб переконатися в їх ефективності.

Ця інструкція містить загальні основи охорони праці в туристсько-рекреаційних комплексах. Важливо адаптувати та адаптувати ці інструкції до конкретних потреб і характеристик кожного комплексу, враховуючи місцеві правила та галузеві стандарти. Регулярне спілкування, навчання та проактивний підхід до безпеки є важливими для підтримки безпечного робочого середовища.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розглядаючи теоретичні аспекти, сутність, зміст та роль історико-культурної спадщини в соціально-економічному розвитку територій, стає очевидним, що туризм є найважливішою ланкою сучасного культурного розвитку. Він заохочує досліджувати маловідомі аспекти національної, історичної та мистецької культури, збагачуючи тим самим особистий історико-культурний потенціал. Звернення до потреб і мотивацій різних категорій туристів дозволяє більш комплексно використовувати культурний потенціал країни, роблячи регіональну історико-культурну спадщину доступною для ширшої аудиторії та виконуючи просвітницьку функцію туризму. Зростання культурного туризму є природним прогресом у розвитку туризму, обумовленим потребами суспільства та еволюцією людських цінностей. Він служить основою для культурних досліджень і засобом залучення як туристів, так і місцевих жителів.

Аналіз об'єктів історико-культурного туризму підкреслює, що культурна спадщина в кожній країні розглядається як частина культурних і соціальних ресурсів. Правильна ідентифікація, оцінка та дбайливе використання цих ресурсів приносять економічні вигоди. Збереження історико-культурних цінностей можна гармонізувати з прискоренням економічного розвитку територій з низьким промисловим чи сільськогосподарським потенціалом. Розвиток сучасної індустрії туризму тісно пов'язаний із збереженням культурної спадщини в кожній країні, з моніторингом взаємовпливу між активізацією туристичного бізнесу та збереженням пам'яток історії та культури.

Оцінка історико-культурної спадщини як чинника регіонального розвитку в Україні та області показує, що країна та її регіони володіють значним історико-культурним потенціалом, частина з якого має світове значення. Тому актуальним завданням держави є формування збалансованої, консолідованої політики щодо

використання національної культурної спадщини та підвищення ролі історико-культурного туризму у формуванні спільних цінностей.

Аналіз туристичного потенціалу Львівської області показує, що область має всі передумови для інтенсивного розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму: географічне положення та особливості рельєфу, сприятливий клімат, багатий природний, історико-культурний та туристично-рекреаційний потенціали. Оцінка ресурсної бази розвитку туризму та інфраструктури регіону свідчить про те, що Львівська область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та міжнародного туризму.

Визначаючи проблеми та перспективи розвитку історико-культурної спадщини у Львівській області, стає очевидним, що незважаючи на значні туристичні потоки та одну з найрозвиненіших в Україні туристичних інфраструктур, регіон стикається з численними викликами, які перешкоджають стабільному та позитивному розвитку історико-культурної сфери. Управління розвитком індустрії культурно-освітнього туризму у Львівській області потребує підтримки для координації її розвитку по всій Україні. Близько 70% об'єктів культурної спадщини знаходяться в незадовільному стані (кожне десяте – в аварійному стані) і потребують реставрації або реконструкції для туристичних відвідувань.

Запропоновано заходи щодо розвитку культурно-історичного та пізнавального туризму у Львівській області. Важливим показником стає перетворення туризму на одну з найприбутковіших галузей економіки Львівщини, яка б сприяла суттєвому соціально-економічному розвитку регіону за рахунок збільшення надходжень до бюджету за рахунок податків та валютної виручки, залучення інвестицій, створення робочих місць, створення сприятливих умов для відпочинку мешканців та гостей міста. Це досягатиметься при збереженні та раціональному використанні культурно-історичної та природної спадщини регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфьорова Л.С. Культурно-пізнавальний туризм: підходи до визначення поняття. Науково-практичний електронний журнал «Алея Науки», 2018. С.56-61
2. Вербицька П. Сутність поняття "культурний туризм" у сучасному науковому дискурсі Hist. and Cultural Studies. 2020. 7, № 1. С. 12-16.
3. Гогіташвілі Г. Г., Лапін В. М. Основи охорони праці : навч. посібник. 4-те вид., виправл. і доповн. Київ: Знання, 2008. 302 с.
4. Гончаров О. Міжнародна наукова конференція "Історико-культурний туризм: український та світовий досвід". О. Гончаров, Н. Терес . Краєзнавство. 2019. № 2. С. 176-180.
5. Дзюбинська О. В. Ресурсний потенціал регіону та його характеристика. Економічний простір. 2020. № 155. С. 36-39.
6. Дидів І. Б. Вплив війни на туристичну діяльність у постраждалих регіонах України. Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів 4-5 травня 2023 року). Львів Растр-7. С. 119-121.
7. Дидів І. Туристична привабливість Львівщини. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXI Міжнар. науково-практ. форуму (м. Дубляни, 22 – 24 вересня 2020 року). Львів: ННВК «АТБ», 2020. С. 109-113.
8. Дичковський С. І. Культурний туризм індустріальної епохи: глобальні та локальні перспективи Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2020. № 2. С. 17-26.
9. Дорофєєва Х.М. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. Економіка і суспільство. 2017. (13). с. 184-190.

10. Заклади культури, фізичної культури і спорту України у 2017 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ. 2018. 95 с.
11. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
12. Закон України Про охорону культурної спадщини (Документ 1805-III, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.10.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
13. Зацарний В. В. Охорона праці : навч. посіб. для дистанц. навчання: відкр. міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". Київ: Ун-т "Україна". 2006. 303 с.
14. Киричок, П. О. Спеціальні методи наукових досліджень: підручник; Нац. техн. Ун-т України "Київ. політехн. Ін-т". Київ: АртЕк, 2016. 592 с.
15. Козловський Є. В. Національна культурна спадщина регіону як чинник розвитку культурно-пізнавального туризму. Географія та туризм. 2021. Вип. 14. С. 63-68.
16. Кристев В. К. Культурний туризм як інструмент для створення позитивного образу Болгарії в міжнародному співтоваристві. Софієвський регіоналогічний журнал. 2021. Т 17. № 4. С. 84-96.
17. Крупа І. Простір культури як ресурс туристичної дестинації. І. Крупа, Г. Вишневська Укр. культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям: Культурологія : наук. зб. 2021. Вип. 39. С. 94-98.
18. Кудінова І. П., Терзі С. М. Культурна спадщина – бренд туристичної України. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми економіки та управління” Том. 7, № 2, 2023. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2023.02.027>
19. Кулік В. В. Культурний туризм та його екзистенційна сутність Географія та туризм. 2020. Вип. 4. С. 86-92.

20. Кучерява Г. О. Сучасні тенденції та пріоритетні напрями розвитку світового ринку туристичних послуг. Trends in the development of international tourism in the current context of globalization. Editors: Jadwiga Ratajczak, Victoria Tsypko. Collective Scientific Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. С. 30 – 37.

21. Макаренко Н. О. Основи наукових досліджень і методика та організація їх проведення: посіб. Донбас. держ. машинобуд. акад. (ДДМА). Краматорськ: ДДМА, 2019. 175 с.

22. Методичні рекомендації до виконання, оформлення та захисту кваліфікаційних робіт здобувачами вищої освіти спеціальності 242 Туризм ступеня вищої освіти Бакалавр денної форми навчання / О.М. Крупа та ін. Львів : Львівський національний університет природокористування, 2023. 50 с.

23. Нагірняк, А. (2021). Львівщина як складова туристичної галузі України. Економіка та суспільство, (30). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-39>

24. Нездоймінов Г. С., Петрова А. С. Напрями підвищення конкурентоспроможності екскурсійних послуг туристичних підприємств. Економіка та суспільство. 2018. № 15. С. 425–431.

25. Нездоймінов С. Г. Управління розвитком міського туризму на засадах маркетингу. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України" (м. Одеса, 10 квітня 2019 р.). Одеса: ОНЕУ, 2019. 881 с. С.111-117.

26. Основи наукових досліджень: навч. посіб. А. К. Бабіченко та ін.; за ред. А. К. Бабіченка ; Нац. техн. Ун-т "Харків. політехн. Ін-т", Харків: Друкарня Мадрид, 2021. 133 с.

27. Паньків Н. Є., Гаврилишин О. М. Вплив культурної спадщини на розвиток туризму в Україні. Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету. №6, Том 1, 2021. С. 212-224.

28. Паньків Н., Сагайдак В. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні. Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету. №5, Том 1, 2022. С. 58-71.
29. Пістун І. П., Березовецький А. П., Тимочко В.О., Городецький І. М. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навч. посібн. Львів: Тріада плюс, 2017. Ч. I. 620 с.
30. Пістун І. П., Тимочко В.О., Городецький І. М., Березовецький А. П. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навчальний посібник. Львів: Тріада плюс, 2015. Ч. II. 224 с.
31. Радіонова О. М. Аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 47(1). С. 73-78.
32. Реєнт О. П. та ін. Історико-культурний туризм: український та світовий досвід: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., Київ, 5 квіт. 2019 р. Іст. Ф-т Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, Каф. етнології та краєзнавства, Нац. спілка краєзнавців України, Київ. міська орг. Київ : Фоліант, 2019. 330 с.
33. Супрун Л. В. Методика та організація наукових досліджень: Вінниця : Едельвейс і К, 2018. 138с.
34. Телюк К.Ф., Гнатишин М.С., Гринчук Н.В. Розвиток туристичної галузі Львівської області як складової частини туристичної сфери. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26(6). С. 175–184.
35. Тимочко В.О., Березовецький А.П. та ін., Безпека життєдіяльності та охорона праці. Практикум. Навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2022. 376с.
36. Тимошенко О.В., Мельник А.О. Сучасний рівень розвитку туризму у Львівській області. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. Том 30. № 6. С. 82–86.

37. Уліганець С. І. Розвиток культурно–пізнавального туризму в Україні: м. Кам’янець-Подільський. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2018. Вип. 3. С. 77-81

38. Dydiv I. Efficiency of the use of tourist and recreational potential in the Lviv region. Methods of improving the economy, tourism and management: collective monograph. *Tourism and hotel and restaurant business* / Andrushchak I., Chudovets V., Rechun O. etc. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2023. S. 504 – 514. <https://doi.org/10.46299/ISG.2023.MONO.ECON.1>

39. Haba, M., Dnistrianska, N., Ilnytska-Hyvakchuk, H., Makar, O., & Senkiv, M. (2020). Jewish cultural heritage of the Lviv Oblast as a tourism resource. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29(3), 502-511. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112045>

40. Oksana Krupa, Volodymyr Krupa, Iryna Dydiv, Olha Horpynchenko, Snizhana Kovalenko 2022. Economic Consequences of the Impact of War on Labor Resources and Tourism in Terms of Ensuring Economic Security. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 22 No. 7 pp. 117-122. http://paper.ijcsns.org/07_book/202207/20220715.pdf

41. Tymoshenko, O.V., & Melnyk, A.O. (2019) Suchasnyi riven rozvytku turyzmu u Lvivskii oblasti. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Ekonomika i upravlinnia, 30(6), 82–86. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-6-37>

42. Zapototskyi S., & Horin I. (2018) Turystychno-rekreatsiinyi potentsial Lvivskoi oblasti:heohrafichni osobly- vosti vykorystannia ta vidtvorennia [Tourizm and recreanional potential of lviv redion:geographical features of use and recreation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 1(70), 72–79. DOI: <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.70.13>